

NACIONALINIS EGZAMINŲ CENTRAS
LIETUVOS EDUKOLOGIJOS UNIVERSITETAS

Ona Petrėnienė

STILIAUS KULTŪRA

Metodinė medžiaga

Lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino vertintojams

Vilnius, 2015

Metodinė medžiaga recenzuota dviejų nepriklausomų recenzentų.

TURINYS

Pratarmė	4
I. Stiliaus kultūros samprata	5
II. Pagrindiniai stilingos kalbos reikalavimai šiuolaikiniuose lietuvių kalbos vadovėliuose	7
III. 2013–2014 m. lietuvių kalbos ir literatūros valstybinių brandos egzaminų darbų analizė: būdingi loginiai ir stiliaus trūkumai	15
3.1. Loginiai kalbos trūkumai	15
3.2. Kalbos tikslumo trūkumai	17
3.3. Kalbos aiškumo trūkumai	20
3.4. Kalbos glaustumo ir turtingumo trūkumai	23
IV. Keletas loginių ir stiliaus klaidų žymėjimo rašiniuose praktinių rekomendacijų: nemotyvuoto ir netikslaus žymėjimo atvejai	25
4.1. Nemotyvuoto ar netikslaus stiliaus klaidų žymėjimo atvejai, kai stiliaus pažeidimai painiojami su kalbos klaidomis	25
4.2. Kiti nemotyvuoto ar netikslaus stiliaus klaidų žymėjimo atvejai	30
Literatūra	34
Priedas	35

PRATARMĖ

Ši metodinė medžiaga skiriama Lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino vertintojams. Ja siekiama sistemiškai apžvelgti kalbos vartojimo atvejus, mokinių baigiamuosiuose darbuose laikomus stiliaus klaidomis.

Darbe glaustai pristatoma, kaip pagrindiniai stilingos kalbos reikalavimai pateikiami šiuolaikiniuose XI–XII klasių lietuvių kalbos vadovėliuose, analizuojami mokinių rašomųjų darbų būdingi loginiai ir stiliaus trūkumai, pateikiama loginių ir stiliaus trūkumų žymėjimo rašiniuose praktinių rekomendacijų, t. y. aptariami nemotyvuotų ir netikslių žymėjimų atvejai, užfiksuoti tiriant empirinę medžiagą. Stiliaus pažeidimams grupuoti naudotasi jau tradiciniame tapusia stiliaus pažeidimų klasifikacija, detalai aprašyta Juozo Pikčilingio ir Kazimiero Župerkos darbuose.

Analizuojamos medžiagos pagrindą sudaro 2013 m. lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino darbų stiliaus klaidos. Medžiaga papildyta ir patikslinta 2014 m. lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino darbų pavyzdžiais.

Nors stiliaus pažeidimams pažinti būtinas kontekstas, aptariant taisytinus dalykus darbe orientuojamasi į sakinį. Taip siekta apžvelgti daugiau vartojimo pavyzdžių. Dėl minėtos priežasties mokinių klaidų pavyzdžiai darbe netaisomi.

Ši metodinė medžiaga nėra skirta naudoti kaip ugdymo priemonė. Ją reikėtų vertinti kaip aprašomojo-žvalgomojo tipo analizę, paskatą gilintis į stiliaus kultūros dalykus. Įvairiapusė stiliaus pažeidimų klasifikacija vis dar laukia nuodugnesnio tyrimo.

I. STILIAUS KULTŪROS SAMPRATA

Stiliaus kultūra suvokiama kaip geras stilius, stilinga kalba. Pagrindinis vartojamo žodžio ar sakinio stilingumo kriterijus – tikslingumas, t. y. „atsižvelgiama, kur, kada, kam ir t. t. žodis ar sakinytis vartojamas“ (Pikčilingis, 1975, 29).

Stilingos kalbos prielaidos yra taisyklingumas ir logiškumas.

Taisyklingumas sietinas su kalbos kultūra (suvokiama siaurąja prasme¹). Tai bendrinės kalbos normų laikymasis. Kaip teigia K. Župerka (2012, 103), taisyklingumas rūpi ir praktinei stilistikai, nes „netaisyklinga kalba dažnai būna ir netiksli, kartais – ir neaiški, neglausta, nesklandi, negyva“. Vis tik, K. Župerkos nuomone (1985, 20), „vertinant rašinį, tokius trūkumus reikėtų skirti prie kalbos, o ne prie stiliaus klaidų, nes stilius čia kenčia pirmiausia todėl, kad mokinys gerai nemoka bendrinės kalbos, nepaiso jos normų, o ne dėl to, kad parinkta netinkama išraiškos priemonė“. Vertinant mokinių rašomuosius darbus, taisyklingumo pažeidimai traktuotini kaip kalbos (gramatikos ir žodyno) klaidos, jie skiriami nuo stiliaus negerovių.

Logiškumas sietinas su mąstymu. Tai elementariųjų logikos reikalavimų laikymasis kalboje, argumentuotas kalbėjimas. Tradiciškai praktinė stilistika loginius kalbos trūkumus skiria nuo stiliaus trūkumų (Župerka, 2012, 103). Riba tarp šių trūkumų ne visada yra aiški, pavyzdžiui, nelogiškas sakinytis dažnai esti ir neaiškus, netikslus ir pan. Skyrimo kriterijumi laikoma trūkumo atsiradimo priežastis: loginiai kalbos trūkumai yra ne tiek kalbos raiškos, kiek mąstymo trūkumai, atsiradę dėl logikos dėsnių pažeidimo.

Atkreiptinas dėmesys, kad vertinant mokinių rašomuosius darbus laikomasi principo, jog viename sakinyje gali būti žymimas ne daugiau kaip vienas stiliaus (ar logikos) pažeidimas, todėl kartais vertintojai nevienodai nusako sakinio pažeidimo tipą. Siekiant išvengti skirtingo klaidų žymėjimo, nuspręsta mokinių baigiamuosiuose darbuose loginius kalbos trūkumus žymėti *st* kaip stiliaus pažeidimus.

Kalbant apie stiliaus kultūrą, įprasta skirti bendrąsias (tikslumas, aiškumas, glaustumas) ir specifines (vaizdingumas, gyvumas, skambumas ir kt.) stiliaus ypatybes (ar vadinamuosius gero stiliaus reikalavimus). Darbe šias ypatybes išsamiau apžvelgsime analizuodami lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino darbų stiliaus pažeidimus.

Stiliaus pažeidimai ilgą laiką skirstyti į stiliaus klaidas ir stiliaus trūkumus (plačiau žr. Pikčilingis, 1985, 27–47, Župerka, 1985, 17–26). Stiliaus klaida tradiciškai buvo

¹ Kalbos kultūra, suvokiama plačiąja prasme, apima kalbos kultūrą siaurąja prasme (ortologiją) ir stilistiką (plačiau žr. Pupkis, 2005, 74).

įvardijami funkcinų stilių normų arba bendrosios stiliaus kultūros (tikslumo, aiškumo) reikalavimų pažeidimai, t. y. „nusižengimai stiliui, kuriuos taisome remdamiesi gana akivaizdžiais, aiškiais reikalavimais, netgi taisyklėmis“ (Župerka, 1985, 21). Stiliaus trūkumais laikytas bendresniųjų stiliaus reikalavimų nepaisymas, pavyzdžiui, nevaizdinga rašinio kalba, kur tiktų rašyti vaizdingai, skurdus žodynas ir kt.

Šių dienų stilistikos darbuose stiliaus klaidos termino linkstama atsisakyti (plg. norma² ir klaida – kalbos kultūros objektas (Pupkis, 2005, 76)), kaip tikslesnis imamas vartoti stiliaus trūkumo terminas (Župerka, 2005; 2012). Šis terminas šiandien vartojamas visiems stiliaus pažeidimams pavadinti (apie tai plačiau žr. Župerka, 2012, 109).

Kyla paradoksali situacija. Vertinant mokinių rašomuosius darbus ir žymint *klaidas*, teoriškai pagrįstesnis *stiliaus trūkumo* terminas vertintoją gali klaidinti (plg. analogiją *kalbos klaida* ir *kalbos trūkumas*). Dėl šios priežasties stiliaus pažeidimai, lemiantys rašinio įvertinimą, mokinių darbuose tebevadinami stiliaus klaidomis³.

Esama įvairių stiliaus trūkumų klasifikacijų (Župerka, 1985, 20–22; 2012, 110–111), tačiau, kalbant apie mokinių rašomųjų darbų klaidų grupavimą, laikomasi tendencijos tipinius, būdingiausius stiliaus trūkumus skirti atsižvelgiant į pagrindinius stilingos kalbos reikalavimus (Pikčilingis, 1971, 32–276; 1985, 27–47, Župerka, 1985, 17–26). Išsamiau su šiais reikalavimais (kartu ir su stiliaus trūkumų klasifikacijomis) galima susipažinti Juozo Pikčilingio darbuose: vadovėlyje „Lietuvių kalbos stilistika“ (1971, t. 1), straipsniuose, skirtuose mokinių stiliaus ugdymui (žr. J. Pikčilingio „Stilistikos darbų rinktinė“ (2010)). Atskiros dėmesio nusipelnė Kazimiero Župerkos vadovėliai „Lietuvių kalbos stilistika“ (1983), „Stilistika“ (1997; naujausias – III pataisytas ir papildytas leidimas – 2012), pratybų knygelė „Stilistikos pratybos“ (2005), studijų knyga „Reklamos tekstas: pragmatika, stilius, kalba“ (2008), straipsniai apie stiliaus kultūros dalykus (vienas iš jų – „Mokinių stiliaus klaidos (sąvoka, klasifikacija)“, skelbtas straipsnių rinkinyje „Rašinių klaidos ir jų taisymo praktika“ (1985)). Taip pat minėtini Aušros Vrubliauskienės „Stilistikos pratimai“ (2003), Nijolės Linkevičienės mokymo priemonė „Redagavimo pradmenys“ (2013).

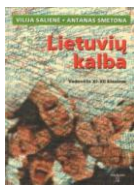
Atkreiptinas dėmesys, kad naujausiuose stilistikos darbuose (Župerka, 2005, 2012) nebėra kalbama apie anksčiau stilistikai skiriamus gramatinius (darybinius, morfologinius) pažeidimus, nes pastarieji dažniausiai sutampa su kalbos klaidomis. Kaip vertinamieji sintaksės reiškiniai aptariami (žr. KP2(3), 2009) ir anksčiau kalbos aiškumo klaidomis laikyti kai kurie žodžių tvarkos ar šalutinio pažyminio sakinio vartojimo atvejai.

² Apie stiliaus normos sampratą ir savitumą žr. Župerka, 2002, 66–67.

³ To paties kalbos reiškinio skirtingo įvardijimo motyvai lemia ir metodinės medžiagos terminų pasirinkimą: šiame darbe *stiliaus trūkumo* ir *stiliaus klaidos* terminai vartojami sinonimiškai.

II. PAGRINDINIAI STILINGOS KALBOS REIKALAVIMAI ŠIUOLAIKINIUOSE LIETUVIŲ KALBOS VADOVĖLIUOSE

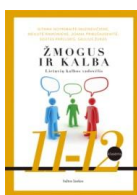
Prieš aptariant lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino darbų stiliaus pažeidimus, tikslinga apžvelgti, kaip pagrindiniai stilingos kalbos reikalavimai pateikiami šiuolaikiniuose lietuvių kalbos vadovėliuose. Šiandienos mokyklose stilingos kalbos reikalavimų dažniausiai mokoma pagal šiuos lietuvių kalbos vadovėlius XI–XII klasėms⁴:

V. Salienė, A. Smetona. *Lietuvių kalba. Vadovėlis XI–XII klasėms*. Vilnius: Tyto alba, 2004.

G. Čepaitienė, K. Župerka. *Lietuvių kalba. Vadovėlis XI–XII klasei*. Kaunas: Šviesa, 2005.

G. Notrimaitė-Muzikevičienė, M. Ramonienė, J. Pribušauskaitė, S. Parulskis, S. Žukas. *Žmogus ir kalba. Lietuvių kalbos vadovėlis 11–12 klasėms*. Vilnius: Baltos lankos, 2012.

Pirmajame iš apžvelgtų vadovėlių (V. Salienė, A. Smetona. *Lietuvių kalba. Vadovėlis XI–XII klasėms*. Vilnius: Tyto alba, 2004) laikomasi pozityviojo stilingos kalbos reikalavimų pobūdžio, t. y. formuojama teigiama stilingos kalbos reikalavimų samprata, orientuota į komunikacinius ir lingvistinius gebėjimus. Stilingos kalbos reikalavimai vadovėlyje pateikiami schematizuotai, nevartotini kalbos reiškiniai neanalizuojami – tik apibendrintai nurodoma, ko reikėtų vengti, siekiant kalbėti stilingai (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Pagrindiniai stilingos kalbos reikalavimai

(V. Salienė, A. Smetona. *Lietuvių kalba. Vadovėlis XI–XII klasėms*. Vilnius: Tyto alba, 2004, 81–82)

Stilingos kalbos reikalavimai	Pastabos	Ko reikėtų vengti
AIŠKUMAS	Kalbos aiškumas susijęs su adresatu: kalbėdami su skirtingo	Dviprasmybių, įmantravimo, perkrovimo įvairiais terminais, nauja-

⁴ Už rekomenduotus vadovėlius autorė nuoširdžiai dėkoja Valstybinių brandos egzaminų vertinimo komisijos pirmininkei, Vilniaus Žemynos gimnazijos Humanitarinio ir socialinio ugdymo skyriaus vedėjai, lietuvių kalbos mokytojai ekspertei Aldonai Šventickienei.

	amžiaus ir skirtingos patirties adresatais renkamės skirtingas aiškos kalbos priemonės.	darais, tarmybėmis, archaizmais ir kt.
TIKSLUMAS	Kalbos tikslumas sietinas su teksto turiniu: mintys turi būti formuluojamos aiškiai, pasirenkama pati tikslingiausia raiška; tikslumas sietinas ir su kalbos taisyklingumu.	Netaisyklingos vartosenos, vertimo iš kitų kalbų įtakos, leksinių vienetų painiojimo, dviprasmybių dėl netinkamos žodžių tvarkos.
PAPRASTUMAS	Kalbos paprastumas sietinas su gebėjimu sudėtingus dalykus aiškinti paprastai.	Įmantravimo, specialių terminų vartojimo.
GRYNUMAS	Kalbos grynumas sietinas su kalbos taisyklingumu.	Barbarizmų, žargonybių, semantizmų.
GLAUSTUMAS	Kalbos glaustumas sietinas su teksto apimtimi ir informacijos kiekiu: jei tekste daug pasakyta, bet jis trumpas, tai jis yra glaustas.	Žodžių pertekliaus.
GYVUMAS	Kalbos gyvumas sietinas su šnekamąja kalba.	Administracinio stiliaus, naujų darų skverbimosi.
ĮTAIGUMAS	Kalbos įtaigumas sietinas su kalbėjimo tikslu – siekimu paveikti, įtikinti.	Pamokslavimo, šabloniškumo, monotonijos, nereikalingo sureikšminimo, kalbos nuasmeninimo.
VAIZDINGUMAS	Kalbos vaizdingumas sietinas su vaizdų kūrimu, su meniniu ir buitiniu stiliumi.	Abstraktumo, šabloniškumo, monotonijos.
TURTINGUMAS	Kalbos turtingumas sietinas su gebėjimu vartoti kuo įvairesnes kalbinės raiškos priemones, atitinkančias pasirinkto stiliaus reikalavimus.	Pasikartojimų, dviprasmybių, šabloniškumo, kalbos nuasmeninimo.

Kaip jau minėta, vadovėlyje aptarti stilingos kalbos reikalavimai orientuojami į komunikacinius ir lingvistinius gebėjimus, todėl vengtini dalykai traktuojami gana plačiai, apima ir tuos kalbos reiškinius, kurie vertinant mokinių rašomuosius darbus laikomi kalbos (ne stiliaus) klaidomis.

Su kalbos kultūra sietinas lentelėje nurodytas tikslumo trūkumas *netaisyklinga vartosena* (kaip žinome, *netaisyklingumas* tradiciškai laikomas kalbos kultūros, suvokiamos siaurąja prasme, kategorija). Jau minėjome, kad taisyklingumas rūpi ir praktinei stilistikai, tačiau, mokinių rašomuosiuose darbuose žymint klaidas, tikslumas pirmiausia vertintinas kaip

netikslinga vartoseną. Su kalbos kultūra taip pat sietinas (taip aiškinama ir vadovėlio autorių pastabose) stilingos kalbos reikalavimas *grynumas*.

Norėjęs kiek patikslinti vieno iš nurodytų tikslumo trūkumų – *dviprasmybių dėl netinkamos žodžių tvarkos* – sampratą. Stiliaus pažeidimų klasifikacijose dviprasmybę linkstama vertinti kaip kalbos aiškumo pažeidimą (Župerka, 1985, 25; 2005, 16). Tikslumo trūkumu įprasta laikyti *netikslią* (netinkamą) *žodžių tvarką*, griaušančią sakinio stilių, bet nekeliančią dviprasmiškų interpretacijų.

G. Notrimaitės-Muzikevičienės, M. Ramonienės, J. Pribušauskaitės, S. Parulskio, S. Žuko vadovėlyje *Žmogus ir kalba. Lietuvių kalbos vadovėlis 11–12 klasėms* (Vilnius: Baltos lankos, 2012) daug dėmesio skiriama kalbinei komunikacijai, orientuojamasi į ugdomąją stilistikos (ir retorikos) veiklą. Stilistikos ir retorikos skyriuje pristatoma stiliaus samprata, šiuolaikinis stiliaus suvokimas, funkciniai stiliai, žodinė išraiška, stiliaus individualumas. Stilingos kalbos reikalavimai vadovėlyje atskirai nėra aptariami.

Vadovėlį vertinant stiliaus kultūros mokymo atžvilgiu, minėtina, kad jame itin detaliai analizuojami pagrindiniai loginio mąstymo dėsniai, atspindintys ir paaiškinantys kai kuriuos stilistų darbuose skiriamus (Pikčilingis, 1971, 37–42; Župerka, 2005, 14; 2012, 103) ir dar vis gana dažnai mokinių rašomuosiuose darbuose fiksuojamus kalbos loginius pažeidimus (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Pagrindiniai loginio mąstymo dėsniai
(G. Notrimaitė-Muzikevičienė, M. Ramonienė, J. Pribušauskaitė, S. Parulskis, S. Žukas. *Žmogus ir kalba. Lietuvių kalbos vadovėlis 11–12 klasėms*. Vilnius: Baltos lankos, 2012, 188–198)

PAGRINDINIAI LOGINIO MĄSTYMO DĖSNIAI	Prieštaravimo dėsnis	Žmogus neturi prieštarauti sau, t. y. tuo pat metu tą patį dalyką ir teigti, ir neigti. Šis dėsnis tekstuose dažniausiai pažeidžiamas dėl laikų painiojimo, pernelyg didelių apibendrinimų.
	Negalimo trečiojo dėsnis	Reiškia būtinybę pasirinkti <i>arba, arba</i> , t. y. viena iš dviejų, pamirštant, kad gali būti mąstoma <i>ir, ir</i> .
	Pakankamo pagrindo dėsnis	Kiekvienas dalykas turi būti paremtas. Tekste šio dėsnio būtinumas matomas tikintis, kad kiekvienas teiginys bus pagrįstas.
	Tapatybės dėsnis	Adresantas ir adresatas bendradarbiaudami turi aiškiai apsibrėžti aptariamą objektą, kad susikalbėtų. Kuriant tekstus šis dėsnis itin svarbus, nes, nepakankamai apsibrėžus sąvokas, visas tekstas pakibs ore, t. y. aptariamas, įrodinėjamas dalykas nebus įrodytas, ir užsibrėžtas tikslas nebus pasiektas.

Vadovėlyje išskirtas *prieštaravimo dėsnis* atspindi stiliaus pažeidimų klasifikacijose skiriamą *minčių prieštaravimo (išvada prieštarauja prielaidai, prieštaringos sąvokos ir kt.)* loginį kalbos trūkumą (Pikčilingis, 1971, 41; Župerka, 2005, 14), *pakankamo pagrindo dėsnis* – *pakankamo pagrindo dėsnio pažeidimo* loginį pažeidimą (Pikčilingis, 1971, 41; Župerka, 2005, 14). *Negalimo trečiojo dėsnis*, kaip teigiama vadovėlio autorių, labiau galioja grynojo mąstymo atveju. Šis loginio mąstymo dėsnis, kaip ir *tapatybės dėsnis*, mokinių rašomuosiuose darbuose būtų sietinas su fakto, argumentavimo trūkumais, o ne su kalbine raiška.

Minėtini ir vadovėlyje išsamiai aptariamai loginio mąstymo aspektai: *klasifikavimas* ir *sąvokų apibrėžimas* (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Loginio mąstymo aspektai

(G. Notrimaitė-Muzikevičienė, M. Ramonienė, J. Pribušauskaitė, S. Parulskis, S. Žukas. *Žmogus ir kalba. Lietuvių kalbos vadovėlis 11–12 klasėms*. Vilnius: Baltos lankos, 2012, 188–198)

LOGINIO MĄSTYMO ASPEKTAI	Sąvokų apibrėžimas	Norint pasiekti dalykinio rašymo ar kalbėjimo tikslą, pirmiausia būtina tiksliai apsibrėžti aptariamą objektą, esmines sąvokas, kad adresatas kuo geriau suprastų pateikiamas mintis. Sąvokos apibrėžimas – tai aptariamo objekto įvardijimas ir apibūdinimas nusakant jo esmę, funkciją, parodant, kuo jis skiriasi nuo kitų, kur yra jo ribos. Apsibrėžiant sąvokas reikėtų vengti kelių klaidų: 1) per plataus apibrėžimo; 2) per siauro apibrėžimo; 3) ydingo rato apibrėžimo (sąvoka nėra paaiškinama, tiesiog randamas bendrašaknis žodis, kuris sąvokos neapibrėžia ir nepaaiškina).
	Klasifikavimas	Turi būti laikomasi keturių klasifikavimo principų: 1) skirtingi dalykai turi būti lyginami ir grupuojami, skirstomi pagal vieną loginį pagrindą , arba tam tikrą pasirinktą kriterijų ; 2) skaidymas turi būti tolygus, t. y. jokie objektai, priklausantys tai pačiai klasei, neturi būti praleisti, o nepriklausantys turi būti praleisti; 3) skaidomi objektai turi šalinti vienas kitą, t. y. atskirti nariai turi priklausyti tik vienai grupei (tos klasės poklasiui), o ne kelioms grupėms tuo pat metu; 4) skaidymas turi būti nenutrūkstamas, t. y. skaidant neturi būti daroma šuolių – praleista skaidymo grandžių (klasę reikia skirstyti į poklasius, o šiuos būtų galima skirstyti į dar smulkesnes grupes).

Sąvokų apibrėžimas paaiškina stiliaus pažeidimų klasifikacijose skiriamą *to paties dalyko aiškinimo tuo pačiu, nežinomo – nežinomu* loginį kalbos trūkumą (Pikčilingis, 1971, 41; Župerka, 2005, 14), *klasifikavimo kategorija – loginio skirstymo reikalavimų nepaisymo* loginį pažeidimą (Pikčilingis, 1971, 37–38; Župerka, 2005, 14).

G. Čepaitienės ir K. Župerkos vadovėlyje *Lietuvių kalba. Vadovėlis XI–XII klasei* (Kaunas: Šviesa, 2005) iškeliamas tiek pozityvusis, tiek ir draudžiamasis stilingos kalbos reikalavimų pobūdis. Stilingos kalbos reikalavimai vadovėlyje atskleidžiami itin išsamiai: atskirai aptariami bendrieji ir specifiniai stilingos kalbos reikalavimai, pateikiami ir detaliai analizuojami šiuos reikalavimus iliustruojantys stiliaus pažeidimai.

Toliau pateiksime susistemintą šių pažeidimų skirstymo apžvalgą (žr. 4 lentelę). Apžvalga parengta remiantis šiandien stilistikoje skiriama stiliaus pažeidimų klasifikacija (Župerka, 2005, 13–17; 2012, 103–108).

4 lentelė. Stiliaus trūkumų klasifikacija

(G. Čepaitienė, K. Župerka. *Lietuvių kalba. Vadovėlis XI–XII klasei*. Kaunas: Šviesa, 2005, 76–92)

Loginiai kalbos trūkumai	Sąvokų skirstymas ne vienu pagrindu	<i>Nors knyga skiriama miesto gyventojams, bet ja galės naudotis visos moterys. (Sąvokos skirstomos ne vienu pagrindu.)</i> <i>Su šiais eismo reikalavimais reikia supažindinti visus pėsčiuosius ir vaikus. (Painiojama dalis su visuma.)</i>
	Tapatumo dėsnių pažeidimas	<i>Tik po Kazimiero Būgos mirties jis buvo tinkamai įvertintas. (Taisoma – Tik po mirties Kazimieras Būga buvo tinkamai įvertintas.)</i> <i>Štai fejerverkas, netikėta staigmena.</i>
	Minčių nenuoseklumas ir minties šuolis	<i>Apsiaviau batus su pačiūžomis, pradėjau čiuožti, ir buvo užšalusi upė. (Minčių nenuoseklumas.)</i> <i>Pirmoji pasirodė mažoji Rita, fortepijonu atlikusi savo kūrybos kūrinėlį. (Veiksmų nenuoseklumas.)⁵</i> <i>Mes visada turime būti dėkingi mokytojams, išmokiusiems pažinti pirmąją raidę, pasaulį. (Minties šuolis.)</i>
	Minčių prieštaravimas	<i>Žūva vadai, kartu žūva ir Dalia. Tačiau, pralaimėjus sukilimui, Dalia nepalūžta.</i>
	Pakankamo pagrindo dėsnių pažeidimas	<i>Knyga – geriausias mano draugas, nes ji žmonijos gyvenime turi didelę reikšmę. (Pakankamo pagrindo dėsnių pažeidimas.)</i>

⁵ Pažeidimą, kai būtojo kartinio laiko dalyviu pasakomas vėlesnis veiksmas, nors gramatine reikšme tas dalyvis žymi pirmesnę veiksmą, šiandien laikome ne stiliaus, o kalbos klaida (žr. KP2(3), 2009, 11–12). Kad pateiktame sakinyje dalyvio vartojimas netaisyklingas, t. y. neatitinka kalbos normų, nurodo ir vadovėlio autoriai.

		<i>Skerdžius myli gyvulius, tačiau jis nesugyvulėja. (Nepamatuota išvada.)</i>
	Priskyrimas požymio, kurio sąvoka neturi	<i>Žvelgiu į veidus, taip gausiai susirinkusius į šią erdvią salę. (Taisoma – Žvelgiu į veidus žmonių, taip gausiai susirinkusių į šią erdvią salę.)</i> <i>Žemė pasipuošė baltu patalu, šaltis išmargino langus. (Taisoma – žemė pasipuošė baltu drabužiu, užsiklojo baltu patalu.)</i>
	Vadinamasis užburtas ratas, kai aiškinama tas pats per tą patį⁶	<i>Andrius yra geras mokinys, nes jis gauna gerus pažymius.</i> <i>Alekna yra pasaulio čempionas, nes jis laimėjo disko metimo pasaulio čempiono medalį.</i>
Kalbos tikslumo trūkumai	KALBOS TIKSLUMAS PRIKLAUSO NUO TAISYKLINGUMO⁷	
	Gretimi žodžiai prasmiškai nederinami	<i>Švietimo reformos vežimas juda nelengvai, klupdamas ir vėl pakildamas.</i> <i>Galima manyti, kad labai jau saldi yra ministro kėdė.</i>
	Universalieji (labai bendri) žodžiai	<i>Islandijos atlikėjos viešnagė. (Pranešama apie atvykusią pianistę.)</i>
	Kiti netiksliai vartojami žodžiai	<i>Stebėtojai tikisi, kad potvynis pasieks ir gretimas valstybes. (Taisoma – mano, numato, gal baiminasi.)</i>
Kalbos aiškumo trūkumai	Dviprasmybės (dėl neapdairiai pavartoto asmeninio įvardžio jis arba ji, daugiareikšmio ir perkeltinės reikšmės žodžio, homonimo, nevienareikšmės žodžio formos, dėl netikšios žodžių tvarkos)	<i>O gerumo žmogui visad trūksta, juk jis – kaip saulė. (Taisoma – Juk gerumas – kaip saulė, jo žmogui visad trūksta.) (Dviprasmiškai pavartotas įvardis.)</i> <i>Viešnioms teko nusileisti šeimininkėms. (Taisoma – Viešnios turėjo nusileisti šeimininkėms. Šeimininkės turėjo nusileisti viešnioms.) (Dviprasmiškai pavartotas naudininko linksnis.)</i> <i>Upėje augo tarsi gulbės baltos vandens lelijos. (Taisoma – Upėje augo baltos tarsi gulbės vandens lelijos. Upėje augo vandens lelijos, baltos tarsi gulbės.) (Neapdairiai pasirinkta žodžių tvarka.)</i>
	Įmantravimas (tropais, tarptautiniais žodžiais, sudėtinga, painia)	<i>Reikia didelių darbo sąnaudų. (Taisoma – Reikia daug dirbti. Reikia didelio darbo.)</i>

⁶ Šis pažeidimas vadovėlyje aptariamas prie argumentų formulavimo klaidų. Kitos argumentų formulavimo klaidos, minimos vadovėlyje, nėra tiesiogiai sietinos su kalbine teksto raiška, todėl pateikiamoje apžvalgoje neminimos.

⁷ Vadovėlyje nurodoma, kad vartosenos atvejai, kai **žodis pavartojamas ne savo reikšme**, kai **painiojami panašiai skambantys skirtingos reikšmės žodžiai**, kenčia ir kalbos taisyklumas, ir tikslumas. Atkreiptinas dėmesys, kad vertinant mokinių rašto darbus taisyklumas pažeidimai, kai nepaisoma kalbos normų, traktuotini kaip kalbos (gramatikos ir žodyno) klaidos, jie skiriami nuo stiliaus negerovių.

Kalbos glaustumo trūkumai	sakinio sandara)	<i>Kur slypi moralinio peno šaltinio versmės?</i>
	Nepasakomi minčiai suprasti būtini žodžiai ⁸	<i>Konkurso dalyvis eilės tvarka surašo, jo nuomone, penkis geriausius sportininkus ir įmeta į urną. Iš kiosko nusikaltėliai pavogė knygas ir keletą artistų įvairia kaina.</i>
	Minties raiškos sudvejinimas ⁹	<i>O mokyklinio amžiaus paaugliai laužo medelius, lodo šunis. Pažiūrėjus iš tolo, mano gimtoji tėviškė iš tikrųjų labai didelė ir graži.</i>
	Nereikalingi įvardžiai	<i>Jo kūriniai mus patraukia savo paprastumu, meile žmogui. Kada lietui lyjant kibiras greičiau prisipildys vandens: sunkvežimiui važiuojant ar jam stovint?</i>
	Tekstą išpučiančios perifrazės	<i>Ar ne nuo mūsų didžia dalimi priklauso gera kelionės nuotaika? Savo užmoju aprėpti didelį kiekį reikšmingų įvykių poema artima eiliuotam romanui.</i>
	Nepamatuotas žodžio kartojimas	<i>Vienas man labiausiai patikusių veikėjų paveikslų – Grėtės paveikslas.</i>
Kalbos vaizdin- gumo trūkumai ¹¹	Analitinės konstrukcijos, arba „sintaksinės perifrazės“ (veiksmažodinių ir būdvardinių daiktavardžių „polinksnių“ konstrukcijos, „prielipai“ ir kt.) ¹⁰	<i>Veiksmažodį praleidinėja išstumia netinkamas žodžių junginys tęsia praleidinėjimą, aptarti – vykdyti aptarimą, mokyti – atlikti mokymą, stengtis – rodyti pastangas. Dvižodžiai pasakymai stumia būdvardžius: rašome ne tvarkingas, reiklus, o pasižymi tvarkingumu, rodo reiklumą.</i>
	Stilistiškai neutralus, nevaizdingas žodis, kai reikia išraiškingumo, vaizdo	<i>Šeimininkas paėmė miegantį Petruką ir pradėjo mušti. (Taisoma – čiupo, griebė.) Ant žemės matyti minkštučiukai samanų patalai. (Taisoma – ištiesti, pakloti.)</i>
	Nesaikingai vartojamos metaforos	<i>Ir šiandien ant savo lininių jausmų gijų veriname gintaro skaidrumo Salomėjos Nėries eilėraščius.</i>

⁸ Vadovėlio autoriai šį trūkumą aptaria prie kalbos glaustumo. Nurodoma, kad kartais trumpinant tekstą yra persistengiama. Šių dienų stiliaus pažeidimų klasifikacijose (Župerka, 2005, 13–17; 2012, 103–108) trūkumą, kai *nepasakomi minčiai suprasti būtini žodžiai*, linkstama interpretuoti kaip kalbos aiškumo pažeidimą (plg. *žodžio stygius (nepasakytas būtinas žodis)* (Župerka, 2005, 16; 2012, 105)).

⁹ Vadovėlio autoriai pažymi, kad šis trūkumas paprastai pažeidžia ir logiką.

¹⁰ Vadovėlyje pateikiami linksnių „prielipų“ pavyzdžiai (*metu, pagalba, tarpe*) šiandien laikytini kalbos klaidomis ar trūkumais (žr. KP2(1), 2005) (kalbos klaidas mokinių darbuose žymime remdamiesi Kalbos vertinimo aprašu).

¹¹ K. Župerkos sudarytoje naujausioje stiliaus pažeidimų klasifikacijoje (Župerka, 2005, 13–17) kalbos vaizdingumo trūkumai atskirai neskiriami. *Stilistiškai neutralaus, nevaizdingo žodžio, kai reikia išraiškingumo, vaizdo*, vartojimą galima traktuoti kaip **leksinį tikslumo trūkumą** (netinkami (supainioti, ne to stiliaus ir kt.) sinonimai) (Župerka, 2005, 15; 2012, 103–104), *nesaikingą metaforų ar kitų tropų vartojimą* galima vertinti kaip **kalbos aiškumo trūkumą** (*įmantravimą*) (Župerka, 2005, 16; 2012, 104).

Gyvumo trūkumai¹²	Nemotyvuotas tų pačių žodžių, frazių kartojimas, monotonija, veiksmožodinių daiktavardžių vartojimas	<i>Kada uždavinys išspręstas, vykdomas to uždavinio aptarimas. (Taisoma – Išspręstas uždavinys aptariamas. Išspręstą uždavinį aptariame.)</i> <i>Nacionalinių valiutų keitimas į eurus nebus atliekamas. (Taisoma – Nacionalinės valiutos į eurus nebus keičiamos.)</i>
Skambumo trūkumai	Vienodų ar panašių skiemenų, žodžių sandūros	<i>Ir ši šventė bus išpūdinga, jei jai ruošis kiekvienas. (Taisoma – Ir ši šventė bus išpūdinga, jeigu jai ruošis kiekvienas.)</i>
	Atsitiktinis rimas ar eiliuotos kalbos ritmas nemeninėje kalboje	<i>Po trijų etapų lyderiu tapo. (Taisoma – Po trijų etapų pasidarė lyderiu. Po trijų etapų jis – lyderis.)</i>
	Daug vienskiemenių žodžių, pavartotų iš eilės	<i>Ak, tik kad tu taip toli! (Taisoma – Ak, tu esi taip toli!)</i>
Turtingumo trūkumai¹³	Skurdus žodynas, neįvairi sintaksinė sandara	<i>Maironis yra vienas iš Lietuvos poetų, kuris savo kūryboje daug vietos skyrė Lietuvos praeičiai. Savo kūryboje poetas dalį vietos skyrė satyriniams eilėraščiams.</i>

Minėtinas vadovėlio autorių teiginys, kad skirtinos logikos ir stiliaus trūkumų grupės yra vienos su kitomis gana glaudžiai susijusios. Pavyzdžiui, kalbos logiškumas yra glaudžiai susijęs su tikslumu, aiškumu, glaustumu ir pan.

Apžvelgus tris lietuvių kalbos vadovėlius XI–XII klasėms, pagal kuriuos šiandienos mokyklose mokoma stilingos kalbos reikalavimų, galima daryti prielaidą, kad šiuolaikiniuose vadovėliuose linkstama į pozityvų stilingos kalbos reikalavimų pobūdį. Kaip teigia K. Župerka (2012, 109), „norint stilingai kalbėti ir rašyti reikia ne tiek mokėti taisykles, kiek pažinti gimtosios kalbos išteklius, išsiugdyti stiliaus jausmą“. Taigi orientuojamasi į taisyklingos, stilingos kalbos vartojimą, o ne į stiliaus pažeidimų analizę. Galima manyti, kad mokykloje mokiniai su stiliaus trūkumais pirmiausia susipažįsta formuodami praktinius kalbos vartojimo įgūdžius, t. y. per savo rašto darbus.

¹² K. Župerkos sudarytoje naujausioje stiliaus pažeidimų klasifikacijoje (Župerka, 2005, 13–17) kalbos gyvumo trūkumai atskirai nebėra skiriami. *Nemotyvuotas tų pačių žodžių, frazių kartojimas, monotonija, veiksmožodinių daiktavardžių vartojimas* gali būti interpretuojami kaip **kalbos glaustumo trūkumai** (plg. Župerka, 2005, 17; 2012, 105–106).

¹³ Turtingumo trūkumai K. Župerkos sudarytoje naujausioje stiliaus pažeidimų klasifikacijoje (Župerka, 2005, 13–17) taip pat atskirai neskiriami. *Skurdus žodynas, neįvairi sintaksinė sandara* leidžia rasti **kalbos glaustumo trūkumų** (plg. Župerka, 2005, 17; 2012, 105–106) interpretacijoms.

III. 2013–2014 M. LIETUVIŲ KALBOS IR LITERATŪROS VALSTYBINIŲ BRANDOS EGZAMINŲ DARBŲ ANALIZĖ: BŪDINGI LOGINIAI IR STILIAUS TRŪKUMAI

Remdamiesi 2013–2014 m. lietuvių kalbos ir literatūros valstybinių brandos egzaminų darbais, apžvelgsime šioms darbams būdingus loginius ir stiliaus trūkumus (susistemintą aprašą žr. priede). Apžvalga parengta remiantis šiandien stilistikoje skiriama stiliaus pažeidimų klasifikacija (Župerka, 2005, 13–17; 2012, 103–108).

Analizuojamos medžiagos pagrindą sudaro 2013 m. lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino darbų stiliaus klaidos. Medžiaga papildyta ir patikslinta 2014 m. lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino darbų pavyzdžiais.

3.1. LOGINIAI KALBOS TRŪKUMAI

Kaip jau minėta, logiškumas sietinas su mąstymu. Tai elementariųjų logikos reikalavimų laikymasis kalboje, argumentuotas kalbėjimas. Tradiciškai praktinė stilistika loginius kalbos trūkumus skiria nuo stiliaus trūkumų (Župerka, 2012, 103). Skyrimo kriterijumi laikoma trūkumo atsiradimo priežastis: loginiai kalbos trūkumai yra ne tiek kalbos raiškos, kiek mąstymo trūkumai, atsiradę dėl logikos dėsnių pažeidimo.

2013–2014 m. lietuvių kalbos ir literatūros valstybinių brandos egzaminų darbuose užfiksuotus loginius kalbos trūkumus galima suskirstyti į tokias grupes:

1. Loginio skirstymo reikalavimų nepaisymas. Tai toks loginis pažeidimas, kai nesilaikoma elementariųjų loginio skirstymo reikalavimų (Pikčilingis, 1971, 37): kalbamieji objektai skirstomi skirtingu pagrindu, giminė painiojama su rūšimi, visuma – su dalimi. Pvz.:

(1) *Lietuvą užgrobus carinei valdžiai, daug jaunų žmonių, vyrų traukėsi į miškus.* Logika pažeidžiama, nes sakinyje sąvokos skirstomos ne vienu pagrindu. Žmonės skirstomi pagal amžių (*jauni žmonės*) ir pagal lytį (*vyrų*). Galima išvelgti ir giminės su rūšimi painiojimą (plg. *žmonės* ir *vyrų*).

(2) *Kokią įtaką istorijos raidai turėjo autoriai, rašytojai, poetai?* Šiame sakinyje taip pat giminė painiojama su rūšimi. Pirmiausia, sakinyje minimi *rašytojai* ir *poetai* yra *autoriai* (*autorius* – „savarankiškai ką sukūręs ar suprojektavęs asmuo“ (DLKŽ, 2011)). Antra, poeziją apibrėžiant kaip grožinės literatūros dalį, skirstomoji giminė *rašytojai* painiojama su rūšimi *poetai*.

2. Priskyrimas sąvokai neturimo požymio. Sąvoka, „kaip tam tikra žmogaus mąstymo

forma, apibendrina esminius daikto ar reiškinių požymius, žmogaus patirties ir pažinimo rezultatus“ (Vladarskienė, 2013, 28). Logika pažeidžiama, kai tam tikrai sąvokai priskiriamas požymis, kuris tai sąvokai nepriklauso, t. y. požymis negali būti sietinas su kalbamąja sąvoka. Pvz.:

(1) *Kristijono Donelaičio supratimu, žmogus iš prigimties jau yra pasmerktas vargui, o visi ponai ir bajorai yra neteisingo gyvenimo būdas.* Sakinys nelogiškas, nes ponai ir bajorai nėra gyvenimo būdas (sąvokos ponai ir bajorai tokio požymio neturi).

(2) *Maištininkai reikalingi tam, kad suteiktų vilties, leistų žmogui pažvelgti į pasaulį naujomis spalvomis ir, svarbiausia, neleistų rutinai užvaldyti pasaulio.* Sakinys nelogiškas, nes negalime žvelgti spalvomis (plg. spalvinti ir pan.).

(3) *Atlaidumas – tai minkšto charakterio žmogus, viską atleidžiantis, bijantis išsiskirti iš pilkos masės žmonių ir visada pasiruošęs padėti.* Logika pažeidžiama, nes atlaidumas nėra žmogus – sąvokai priskiriamas požymis, kurio ji neturi.

3. Minties nenuoseklumas sakinyje. Mokinių rašomuosiuose darbuose gana dažnai mintis sakinyje reiškiamą nenuosekliai, t. y. nuo vieno kalbamojo dalyko tarsi nušokama prie kito, mažai susijusio su prieš tai pasakytuoju ar nuo jo ganėtinai nutolusio. Pvz.:

(1) *Maironis aukština Lietuvos upes, miškus, laukus, lietuvius.* Sakinyje nemotyvuotai nuo gamtos (*Lietuvos upių, miškų, laukų*) šokama prie žmonių (*lietuvių*). Taip nusižengiama minties nuoseklumui.

(2) *Rašytojas ypač daug dėmesio skyrė žmogaus išgyvenimams, jausmų kovai, baudžiavos laikotarpiui, kuris stipriai riboja žmonių gyvenimo galimybes, norus, svajones.* Logika pažeidžiama, nes sakinyje nemotyvuotai nuo *jausmų* (vidinių žmogaus išgyvenimų) nušokama prie *baudžiavos laikotarpio*.

Kaip teigia J. Pikčilingis (1971, 40), loginių šuolių gali pasitaikyti ir tarp atskirų sakinių. Atkreiptinas dėmesys, kad vertinant mokinių rašomuosius darbus toks minties šuolis šiandien laikomas teksto vientisumo, o ne stiliaus pažeidimu.

4. Minčių prieštaravimas. Tai toks loginis kalbos pažeidimas, kai greta pateikiamos mintys prieštarauja viena kitai: išvada prieštarauja prielaidai, vartojamos prieštaringos sąvokos ir kt. Pvz.:

Miestai nuo senų senovės literatūroje vaizduojami didingai, juos rašytojai bando kuo labiau detalizuoti, išryškinti ir išskirti arba, atvirkščiai, sumenkinti. Sakinys nelogiškas, nes pateiktos mintys prieštarauja viena kitai. Sakinio pradžioje pateiktai išvada, kad *miestai nuo senų senovės literatūroje vaizduojami didingai*, čia pat prieštaraujama teigiant, jog *rašytojai juos bando sumenkinti*.

Atkreiptinas dėmesys, kad dėl savo specifškumo *minčių prieštaravimo* grupei skirtini loginiai kalbos trūkumai mokinių rašomuosiuose darbuose nėra dažni.

5. Tapatumo dėsnių pažeidimas. Tai loginis kalbos pažeidimas, kai kalbamasis objektas sakinyje tarsi sudvejinamas. Toks nemotyvuotas dualizmas sulaužo tapatumo dėsni – atrodo, kad kalbama apie du skirtingus asmenis, daiktus ar reiškinius.

(1) *Muzikantas Žiogas gyvena mieste, jis labai inteligentiškas ir doras žmogus. Visą savo gyvenimą paskyręs muzikai. Jo gyvenimo ginklas – fleita, ji yra jo pragyvenimo šaltinis, paguoda ir gyvenimo prasmė. Sužinojęs, jog muzikavimas kelia didelę grėsmę Žiogo sveikatai, jis nusivilia savimi, neišsivaizduoja gyvenimo be fleitos ir jos dieviško skambesio, todėl nusprendžia paprašyti pagalbos ir aplankyti gimines Viksvas.* Kaip matyti, kalbama apie patį Žiogą, todėl konstrukcija *muzikavimas kelia didelę grėsmę Žiogo sveikatai* daro sakinį nelogišką.

(2) *Kadaise jis (Petras Sabaliūnas, ubagas – aut.) turėjęs namus bei šeimą, tačiau jam sulaukus garbaus amžiaus bei nesugebančiam savimi pasirūpinti, ubagą iš jo paties namų išmetė sūnus.* Sakinys nelogiškas, nes Petras Sabaliūnas ir yra tas ubagas, kurį iš namų išmetė sūnus.

6. Pakankamo pagrindo dėsnių pažeidimas, arba nepamatuotos išvados. Šiai loginių kalbos trūkumų grupei skirtiniems sakiniams trūksta loginio pagrindo. Iš pateiktų teiginių daromos išvados logiškai yra nepagrįstos. Pvz.:

(1) *Pagrindinis kūrinio herojus Antanas Garšva – nusivylęs gyvenimu, nelaimingas kūrėjas, emigrantas. Jis serga psichine liga, tačiau nesigydo, nes nėra laimingas.* Sakinio loginis pamatas yra nepakankamas. Nurodyta priežastis, kodėl psichinė liga negydoma, logiškai nepamatuota.

(2) *Poetas savo eilėraščiuose aprašo kiekvieną gamtos dalelę, todėl dauguma jo eilėraščių dabar yra virtę dainomis.* Sakiniui akivaizdžiai trūksta loginio pagrindo, išvada logiškai nepagrįsta.

(3) *Meilė tėvynei, tautai verčia žmones rūpintis savo šalimi ir jos ateitimi. Asmenys, mylintys savo gimtinę, rūpinasi jos išlaikymu, o tai juos daro kilnius.* Nepakankamas sakinio loginis pamatas, išvada nepamatuota.

3.2. KALBOS TIKSLUMO TRŪKUMAI

Tikslumas – viena iš stilingos kalbos ypatybių, kurios, J. Pikčilingio teigimu (1971, 42), „kaip ir taisyklingumas, privalomos visiems, visur ir visada“. Kalbos tikslumas reikalauja, kad

pasirinktos išraiškos priemonės atitiktų norimą perteikti mintį. Šis reikalavimas ypač svarbus moksliniame stiliuje, tačiau jo siekiama ir kitų funkcinų stilių tekstuose.

2013–2014 m. lietuvių kalbos ir literatūros valstybinių brandos egzaminų darbuose užfiksuotus kalbos tikslumo trūkumus galima skirstyti į tokias grupes:

1. Netinkami (supainioti, ne to stiliaus ir kt.) sinonimai, kiti netiksliai pavartoti (nepaisoma stilistinio registro ir kt.) žodžiai. Kaip teigia J. Pikčilingis (2010, 291), „sinonimai bei šiaip artimos reikšmės žodžiai painiojami labai dažnai: neatsižvelgiama į jų skirtynes ar išvis šios nepastebimos ir dėl to nepavartojamas taiklesnis atitikmuo“. Be to, kaip matyti iš mokinių rašomųjų darbų, gana dažnai painiojami ir nesinonimiški, bet panašiai skambantys žodžiai, kurių reikšmės mokinyms, galima manyti, gerai nežino.

(1) *Antanas Garšva, pagrindinis kūrinio veikėjas, yra silpno bruožo.* Galima daryti prielaidą, jog žodis *bruožas* sakinyje supainiotas su žodžiu *charakteris* ar *būdas*.

(2) *Jokūbas tvoja vagiui per galvą ir nužudo. Norėdamas išvengti kalėjimo, jis paslepia lavoną. Niekas iš kaimo nepasiilgsta vagies.* Netiksliai vartojamas žodis *pasiilgti* (plg. *pasiilgti* – „imti ilgėtis, išsiilgti“ (DLKŽ, 2011)). Atsižvelgiant į atpasakojamo kūrinio siužetą galėtų būti vartojamas žodis *pasigesti*.

(3) *Visais laikais miestas ir kaimas turėjo savų privilegijų ir trūkumų.* Sakinyje netikslingai pavartotas žodis *privilegija* (plg. *autorius* – „išimtinė teisė, pirmumas, lengvata“ (DLKŽ, 2011)). Galima daryti prielaidą, kad norėta vartoti žodį *privalumai*, tačiau mokinių suklaidino panašus žodžių skambėjimas ir galbūt tik apytikriai žinomos supainiotų žodžių reikšmės.

(4) *Įvairių epochų rašytojai skirtingai reprezentuoja Lietuvos praeitį.* Sakinyje netiksliai pavartotas žodis *reprezentuoti* (*reprezentuoti* reiškia „atstovauti“ (KTŽŽ, 2003)). Galima manyti, kad jis supainiotas su žodžiu *reflektuoti* (reikšme „atspindėti“ (KTŽŽ, 2003)). Suklysta dėl panašaus supainiotų žodžių skambėjimo ir galbūt tik apytikriai žinomų šių žodžių reikšmių¹⁴.

Minėtini ir tokie netiksliai pavartotų žodžių atvejai, kai nepaisoma stilistinio registro. Pvz.:

(5) *Jau daugelį metų žmonės gyvena sėsliai. Kiekviena persona yra linkus prisitaikyti tam, kad išliktų.* Sakinyje netiksliai, nepaisant stilistinio registro, pavartotas knyginį atspalvį turintis (DLKŽ, 2011) žodis *persona*.

Atkreiptinas dėmesys, kad netinkami (supainioti, ne to stiliaus ir kt.) sinonimai, kiti netiksliai pavartoti (nepaisoma stilistinio registro ir kt.) žodžiai mokinių rašomuosiuose darbuose fiksuojami gana dažnai.

¹⁴ Plg. ir galimą žodį *pristatyti*.

2. Netinkami tropai ar kitos meninės raiškos priemonės. Kartais norint pasakyti vaizdingiau, įtaigiau gali būti persistengiama. Tai lemia netinkamų tropų ar kitų meninės raiškos priemonių vartojimą. Pvz.:

(1) *Marius Katiliškis romane „Miškais ateina ruduo“ pavaizdavo naiviai merginą Agnę. Ji iki gyvo kaklo įsimylėjusi kaimo vaikį ir darbininką Tilių.*

(2) *Taip atsitinka, jog kartais žmogus, tauta, šalis tampa gėrio kruopa blogio statinėje ir norint išsivaduoti tenka maištauti.*

Neretai pasirenkamos raiškos priemonės pažeidžia stilistinio registro dermę. Pvz.:

(3) *Dramos pabaigoje matomas progresas – žmonės chorą mokosi skiemenuoti ir tai įrodo, kad Mažvydo darbas nenuėjo „šuniui ant uodegos“.*

3. Netiksli žodžių tvarka. Šiai grupei skiriami netikslumai, kai „žodžiai sakinyje išdėstomi ne tokia tvarka, kurios reiktų“ (Pikčilingis, 2010, 295). Klystama, kai sakinyje ar tekste nejaučiami ir netinkamai išdėstomi prasminiai akcentai (Župerka, 2012, 104). Kaip pastebi N. Linkevičienė (2013, 122), „kai žodžiai išblaškyti, sakinyje pasidaro ir netikslus, ir nestilingas“.

Atkreiptinas dėmesys, kad tikslumo trūkumu laikytina tokia netiksli žodžių tvarka, kuri griauja sakinio sklandumą, bet nesukelia dviprasmybės (plg. aiškumo trūkumus). Pvz.:

(1) *Bajorai nevartojo lietuvių kalbos, jos nepuoselėjo, o tik menkino. Todėl Daukša parašė būtent lenkų kalba „Postilę“¹⁵.*

(2) *Jie atleidžia vieni kitiems, nes, kaip ir visi, tikriausiai pasiilgo vieni kitų ir nebegali laikyti pykčio daugiau.*

4. Netiksliai parinkta sakinio konstrukcija (nesinonimiška sakinio konstrukcija, ne tas sintaksinis sinonimas). Šiai grupei skiriami nesklandūs, gremėzdiški sakiniai, kuriuos taisant nepakanka tik sukeisti žodžių tvarką – taisant tokius sakinius reiktų rasti tinkamesnę sintaksinę konstrukciją ar sakinį perdaryti iš esmės, pasirinkus nesinonimišką raišką. Pvz.:

(1) *Visais laikais, kai pasaulyje įsigali nauja tvarka ar atsibosta esama, atsiranda nepatenkintų. Tai nutinka todėl, nes padėtis neatitinka žmonių lūkesčių.*

(2) *Jono Biliūno apysakoje „Liūdna pasaka“ miestas siejamas su reformomis. Kaip buvo rašomi Petro žodžiai, Juozapotos vyro, kad jis buvo mieste ir sužinojo, jog jiems gali daugiau nebereikti eiti pas poną dirbti.*

(3) *Manau, silpni žmonės yra tie, kurie nesugeba atleisti, jie tiesiog neturi tiek stiprybės, kad sugebėtų atleisti ir save nuteikia tarsi žmonės, kurie atleidžia, yra silpnavaliai, jie nesupranta, kad atleidus tu darai gera kitiems ir pats*

¹⁵ Sakinyje yra ir fakto klaida, jog „Postilė“ parašyta lenkų kalba.

jautiesi geriau nuo to.

Galima daryti prielaidą, kad netiksli nesinonimiška sakinio konstrukcija (ar ne tas sintaksinis sinonimas) mokinių darbuose dažniausiai vartojama perpasakojant nagrinėjamo kūrinio turinį ar samprotaujant.

5. Netiksliai nustatytos sakinio ribos (nesujungti į vieną sakinį artimai susiję dėmenys, į vieną sakinį sujungti nutolusias mintis reiškiantys sakiniai)¹⁶. Tai tokie sintaksiniai tikslumo trūkumai, kai nepaisoma sakinio ribų: artimai susiję dėmenys nemotyvuotai atskiriami vienas nuo kito, o nutolusias mintis reiškiantys sakiniai sujungiami į vieną sakinį. Pvz.:

(1) *Mituose aprašomi stulbinantys herojai. Iš kurių galima paminėti antikinius personažus.* Netiksliai nustatytos sakinio ribos – nuo pagrindinio sakinio nemotyvuotai atskiriamas šalutinis sakiny.

(2) *Kiekvienas žmogus gyvenime padaro klaidų, tobulų žmonių nėra. Juk tik iš klaidų galima mokytis, vieni klaidų padaro atsitiktinai, to nenorėdami, kiti specialiai siekdami naudos sau.* Sakinio ribos nustatytos netiksliai – į vieną sakinį sujungti du sakiniai, reiškiantys nutolusias mintis.

(3) *Pirmiausia reiktų pradėti nuo savęs, žmogus turi ir moka atleisti, nereikėtų gėdytis šio bruožo ar atleidus kam nors už padarytą klaidą jaustis silpnesniu už kitus, nebijokime parodyti, jog mes galime būti mandagesni, supratingesni.* Sakinio ribos nustatytos netiksliai – į vieną sakinį sujungti keli nutolusias mintis reiškiantys sakiniai.

Pastebėta, kad mokinių rašomuosiuose darbuose linkstama nemotyvuotai atskirti šalutinius sakinius nuo pagrindinių. Perpasakojant nagrinėjamo kūrinio turinį ar samprotaujant dažnai į vieną sakinį sujungiami nutolusias mintis reiškiantys sakiniai.

3.3. KALBOS AIŠKUMO TRŪKUMAI

K. Župerkos teigimu (2012, 104), „kalbos aiškumo kriterijus yra toks: tarp autoriaus ir adresato neturi būti minties skirtumo“. Aiškumo trūkumus galėtume apibūdinti kaip keliančius dviprasmybę ar sunkiai suvokiamus.

2013–2014 m. lietuvių kalbos ir literatūros valstybinių brandos egzaminų darbuose užfiksuotus kalbos aiškumo trūkumus galima skirstyti į tokias grupes:

¹⁶ Autorės manymu, svarstyтина, kiek tikslinga šiai grupei skirtinus pažeidimus laikyti stiliaus trūkumais. Juk netinkamai padėtas (ar nepadėtas) ženklas tradiciškai yra skyrybos prerogatyva.

1. Neapdairiai (dviprasmiškai) vartojama gramatinė forma ar sintaksinė konstrukcija.

1.1. Įvardžio neaiškumas arba dviprasmybė. Kaip teigia J. Pikčilingis (1971, 52), neapdairus įvardžio vartojimas iš visų kalbos dalių kelia daugiausia dviprasmybių, nes įvardis, kaip ir skaitvardis, yra visiška abstrakcija. Įvardžio sąvoką turi sukonkretinti kitos kalbos dalys – daiktavardis, būdvardis ir kt., kitu atveju kalbamasis objektas liks neapibrėžtas, o pats pasakymas neaiškus.

Mokinių rašomuosiuose darbuose dviprasmybę kelia įvardis, kurį galėtume susieti ne su vienu, o su keliais prieš jį einančio teksto žodžiais. Pvz.:

(1) *Šiais laikais neretas žmogus, išgirdęs žodį „maištas“, pradeda galvoti apie neigiamus dalykus: maištą prieš valdžią, vaikų maištą prieš tėvus, mokytojus, jų nepaklusnumą.* Sakinyje neapdairiai pavartotas įvardis *jų*. Pasiremdami logika, galėtume numanyti, kad kalbama apie vaikus, tačiau pirmą kartą skaitomas sakinyje klaidina (*jų – vaikų, tėvų, mokytojų?*).

(2) *Dažniausiai atlaidus žmogus supranta kitų problemas, nesistengia jų smerkti.* Neapdairiai vartojamas įvardis *jų*, todėl neaišku, ko nesistengiama smerkti (*problemų ar kitų žmonių?*).

(3) *Novelės pasakotojas, išgirdęs Sabaliūno pasakojimą, labai sutrinka, jam pasidaro keista, kaip tokį gerą žmogų, kuris seniau visiems padėdavo, galėjo išvaryti iš namų jo paties sūnus.* Neapdairiai pavartoti įvardžiai kelia dviprasmybę (*jo paties – novelės pasakotojo ar Sabaliūno?*).

1.2. Įvairių gramatinių formų ar sintaksinių konstrukcijų (veiksmažodinio daiktavardžio, dviveikslio veiksmažodžio, neveikiamosios rūšies dalyvio; beasmenės konstrukcijos) neaiškumas arba dviprasmybė. Dviprasmybę gali kelti ir įvairios gramatinės formos ar sintaksinės konstrukcijos. Dėl savo specifškumo šie aiškumo trūkumai mokinių rašomuosiuose darbuose nėra dažni.

Supratęs, jog draugai jo nepalaikys, Hamletas apsimeta bepročiu ir siekia keršto už tėvo nužudymą. Pasakotojas atskleidžia, kad princo siekis atkeršyti didesnis nei mylimosios Ofelijos troškimas. Sakinyje galima išvelgti veiksmažodinio daiktavardžio dviprasmybę. Neaišku, ar turima galvoje, kad *princas labiau trokšta keršto, o ne mylimosios Ofelijos*, ar norėta pasakyti, kad *princo siekis atkeršyti yra stipresnis palyginti su tuo, ko trokšta Ofelija*.

1.3. Netinkamos žodžių tvarkos dviprasmybė. Atkreiptinas dėmesys, kad aiškumo trūkumu laikytina tokia netinkama žodžių tvarka, kuri sakinį daro dviprasmišką, kenkia jo aiškumui (plg. tikslumo trūkumus). Pvz.:

(1) *Taigi kodėl pasauliui yra reikalingi žmonės, kurie maištauja dėl šalies, pasaulio ar tiesos atskleidimo?*

Dėl netinkamos žodžių tvarkos sakinyje tampa neaiškus (plg. *šalies atskleidimas, pasaulio atskleidimas*).

(2) *Kūrinyje aprašoma, kaip Mykolas sutiko groti per Severiutės vestuves su Rapolu*. Sakinį galima suvokti dviprasmiškai, nes netinkama žodžių tvarka leidžia skirtingai interpretuoti: ar *Mykolas sutiko groti su Rapolu*, ar *groti per Severiutės su Rapolu vestuves*.

Dėl savo specifiškumo šie aiškumo trūkumai mokinių rašomuosiuose darbuose nėra dažni.

2. Žodžio ar frazės stygius (nepasakytas būtinas žodis, frazė). J. Pikčilingio teigimu (1971, 63), „sakinyje lieka miglotas bei nesuprantamas, kai nesuvokiame loginės ir gramatinės jo pilnaties – „praryjame žodį“. Mintį neaiškiai daro tiek trūkstamas žodis, tiek frazės stygius. Pvz.:

(1) *Lietuviams gerai žinomas poetas Adomas (?) yra tikras fenomenas, rašęs apie Lietuvą ir jos grožį lenkiškai*. Sakinyje nepavartotas būtinas žodis, t. y., nepasakyta poeto pavardė.

(2) *Laikraščio „Varpas“ (?) bei „Tautiškos giesmės“ autorius Vincas Kudirka ne tik žodžiais, bet ir darbais kvietė lietuvių pramerkti akis*. Žodžio stygius lemia sakinio dviprasmybę (Vincas Kudirka mums žinomas kaip laikraščio „Varpas“ redaktorius).

(3) *Mūsų jaunoji karta mažai ką supranta apie kančias, kurias teko išgyventi proseneliams, seneliams vokiečių okupacijos metu, Antrojo pasaulinio karo metais, vien tik iš istorijos vadovėlių*. Frazės stygius daro sakinį sunkiai suprantamą.

3. Įmantravimas (tropais, tarptautiniais ir kitais specialiais žodžiais; abstrakčiomis, kanceliarinėmis frazėmis). Įmantravimą suvokiame kaip nepaprastą, painų, vingrų kalbėjimą, trukdantį suvokti norimą pasakyti mintį. Tai toks kalbos aiškumo pažeidimas, kai norima „pasakyti kaip galint „prašmatniau“, prabilti į skaitytoją „aukštesniu stiliumi“ (Pikčilingis, 1971, 44). Pvz.:

(1) *Tačiau nėra padėties be išeities, nes visad reikia ieškoti geriausio sprendimo nei griebti patį pirmą šiaudą, po kurio gali būti skaudžių pasekmių*.

(2) *Mariaus Katiliškio kūrybai yra aktualus kaimo vaizdavimas lietuvių visuomenės atmintimi*.

(3) *Garsus XX amžiaus rašytojas Jonas Biliūnas novelėje „Kliudžiau“ aprašė netyčinę katės nužudymo istoriją*.

Įmantravimas tropais ar kanceliarinėmis frazėmis dažniausiai griauna ir teksto stilistinio registro dermę.

3.4. KALBOS GLAUSTUMO IR TURTINGUMO TRŪKUMAI

Kalbos glaustumas ir turtingumas – du atskiri stilingos kalbos reikalavimai, tačiau, vertinant mokinių rašomuosius darbus, šiuos reikalavimus tikslinga skirti į vieną grupę: juk turtingumo (kaip visų kitų gero stiliaus ypatybių pamato) stoka mokinio kalboje lemia ir glaustumo trūkumus (plg. įkyriai vartojamus tuos pačius ar bendrašaknius žodžius, nemotyvuotas analitines konstrukcijas ir kt.).

2013–2014 m. lietuvių kalbos ir literatūros valstybinių brandos egzaminų darbuose užfiksuotus kalbos glaustumo ir turtingumo trūkumus galima skirstyti į tokias grupes:

1. Nemotyvuotas, įkyrus tų pačių ar bendrašaknių žodžių, frazių, sintaksinių konstrukcijų kartojimas tame pačiame arba gretimuose sakiniuose. Šiai grupei skirtinus pažeidimus galima vertinti tiek glaustumo, tiek turtingumo požiūriu. Kaip teigia K. Župerka (2012, 108), „jei mokinių žodynas nedidelis, o kalbos sintaksinė sandara neįvairi, jie įkyriai kartoja tuos pačius žodžius, tų pačių tipų sakinius“.

Nemotyvuotai ir kartu gana įkyriai viename ar greta esančiuose sakiniuose gali būti vartojami ir tie patys žodžiai (1), ir ištisos frazės (2). Pvz.:

(1) *Kiekvieną dieną čia ateina tikrai nemažai žmonių, kurie ateina išpirkti savo nuodėmių ir prašyti Kristaus atleidimo, taip norėdami jo malonės.*

(2) *Ne vien M. Katiliškio kūryboje galime atrasti atlaidumo. A. Škėmos kūryboje taip pat yra atlaidumo. Jo kūrinys „Balta drobulė“ galima atrasti atlaidumo.*

Minėtinas įkyrus, netikslingas sintaksinių konstrukcijų kartojimas. Pvz.:

(3) *Nedidelis berniukas, kuris gyveno šeimoje, kurią norėjo apvogti, vis stebėdavo vagį, ką jis daro, kaip jaučiasi.*

2. Tautologijos ir pleonazmai (tapatumo dėsnių pažeidimas). Tai minties raiškos sudvejinimai, įprastai žeidžiantys ir logiką. Minėtina, kad tautologijos pateisinamos, kai jos vartojamos kaip tam tikra stilistinė priemonė.

(1) *Jau nuo senovės antikos laikų žmonės mokėsi bendravimo įgūdžių.* Nemotyvuota vartosena, nes *antika* yra ir *senovė*.

(2) *Lietuva turi daugybę įvairių rašytojų, kurie stengėsi perteikti mūsų tėvynės grožį, išaukštino ją ir ragino visus didžiulius mūsų tautos didvyriais ir herojais.* Sakinyje pavartoti žodžiai *didvyris* ir *herojus* reiškia tą patį (vienas šių žodžių yra nelietuviškos kilmės).

(3) *Liudas Vasaris – jaunas jaunuolis, kuris nėra apsisprendęs dėl savo religingumo bei ieško jo savyje.* Pleonastinis epitetasis sakinyje vartojamas nemotyvuotai.

3. Analitinės konstrukcijos, arba „sintaksinės perfrazės“ (veiksmažodinių ir

būdvardinių daiktavardžių, „polinksnių“ konstrukcijos, „prielipai“ ir kt.). Tai pažeidimai, kai vietoj vieno žodžio imamas vartoti žodžių junginys, pvz., veiksmažodį *praleidinėja* išstumia *tęsia praleidinėjimą*, būdvardį *tvaringas* – *pasižymi tvarkingumu*. Taip įsigali vadinami linksnių „prielipai“ (Čepaitienė, Župerka, 2005, 87).

Analitinės konstrukcijos, arba vadinamosios „sintaksinės perifrazės“ (veiksmažodinių ir būdvardinių daiktavardžių, „polinksnių“ konstrukcijos, „prielipai“ ir kt.) tekste griaua stilistinio registro dermę. Kanceliariniam kalbėjimui būdingos formuluotės stumia iš vartosenos paprastą raišką. Pvz.:

(1) *Šiuolaikinėje visuomenėje mes vieni kitus gerbiame, nes pasižymime žmogiškumu.*

(2) *Todėl kunigaikštis, palaužtas valstybės problemų ir Onos Duonutės įžeidimo jo asmens atžvilgiu, nebeįaučia pagarbos Keleriui, o ima jo nekęsti.*

(3) *Visa tai rodo, kad ko žmogus išmoksta savo vaikystės amžiuje, to vėliau moko jau ir savo vaikus ir naudoja gyvenime.*

4. Pertekliniai (parazitiniai) įvardžiai, kiti nereikalingi žodžiai. Tai toks pažeidimas, kai vartojami žodžiai ar jų junginiai, kuriuose aiškinamos savaime aiškios tiesos, nereikalingi pažyminiai, netaupiai vartojami įvardžiai ir pan. (Pikčilingis, 1971, 128). Pvz.:

(1) *Savo gyvenime Maironis buvo labai entuziastingas, mokė vaikus lietuvių kalbos, eilėraščiais žadino tautą ir stengėsi dėl savo šalies ateities.*

(2) *XX–XXI a. rašytojas, parašęs ne vieną novelę žmogus – Juozas Aputis.*

(3) *Žmonijai teko išgyventi du pasaulinius karus, marą, badą ir šiaip įvairiausius mūšius.*

IV. KELETAS LOGINIŲ IR STILIAUS KLAIDŲ ŽYMĖJIMO RAŠINIUOSE PRAKTIŲŲ REKOMENDACIJŲ: NEMOTYVUOTO IR NETIKSLAUS ŽYMĖJIMO ATVEJAI

Analizuojant 2013–2014 m. lietuvių kalbos ir literatūros valstybinių brandos egzaminų darbus, atkreiptas dėmesys, kad kartais rašiniuose stiliaus trūkumai skiriami nemotyvuotai ar žymimi netiksliai. Būdingiausias užfiksuotas nemotyvuoto ir netikslaus stiliaus pažeidimų žymėjimo atvejus toliau darbe panagrinėsime išsamiau. Minėtina, kad ši dalis yra apžvalginio pobūdžio, ja siekiama tik atkreipti vertintojų dėmesį. Pateikiami atvejai yra daliniai, todėl ieškoti metodologinių sprendimų nesiimama, tam reikalingi nuodugnesni tyrimai.

Atsižvelgus į dažnesnius netinkamo stiliaus klaidų žymėjimo atvejus, tikslinga atskirai aptarti nemotyvuotus ir netikslus žymėjimus, kai stiliaus trūkumai painiojami su kalbos klaidomis. Kitus nemotyvuoto ir netikslaus stiliaus pažeidimų žymėjimo atvejus aptarsime antrame šios dalies skyriuje.

4.1. NEMOTYVUOTO AR NETIKSLAUS STILIAUS KLAIDŲ ŽYMĖJIMO ATVEJAI, KAI STILIAUS PAŽEIDIMAI PAINIOJAMI SU KALBOS KLAIDOMIS

Kaip jau minėta, siaurąją prasme suvokiama kalbos kultūra yra atskiriama nuo stilistikos mokslo. Kalbos kultūra kalbos raiškos priemonės vertina normos (taisyklingumo) požiūriu, stilistika nagrinėja kalbos priemonių vartojimo tikslingumą. Kitaip tariant, stilistikai rūpi, „kur, kokiomis aplinkybėmis bendraujant, kokiam tekste žodis, gramatinė forma, sakinytis tinka, o kur ne, kodėl tinka arba netinka“ (Župerka, 2012, 5), siekiama tinkamo šių priemonių išdėstymo (komponavimo, suderinimo) kalbos sraute ir tekste.

Šio požiūrio turėtų būti laikomasi ir vertinant mokinių rašomuosius darbus, tačiau, kaip matyti iš empirinės medžiagos, neretai stilistikos klaida žymima net ir tai, kas kalbos norminamuosiuose leidiniuose tradiciškai laikoma kalbos klaida.

Galima daryti prielaidą, kad kalbos klaidomis vertintinus kalbos reiškinius 2013–2014 m. lietuvių kalbos ir literatūros valstybinių brandos egzaminų darbuose žymėti stiliaus klaidomis pradėta neatsitiktinai. Tai galėtų būti sietina su 2013 m. ir 2014 m. baigiamųjų darbų kalbos vertinimo aprašais, skirtais mokinių baigiamųjų darbų (PUPP, VBE, MBE), 12 klasės lietuvių kalbos įskaitos vertintojams. Minėtina, kad aprašas parengtas mokomosiose priemonėse (vadovėliuose) teikiamos medžiagos pagrindu – klaidomis laikomi tie kalbos dalykai, kurių mokiniai yra mokytis. Kaip nurodoma apraše (2014), jame „žodyno ir gramatikos klaidomis laikomi atvejai, teikiami Didžiųjų kalbos klaidų sąrašė <...>, taip pat <...> Švietimo ir mokslo

ministerijos aprobuotuose mokykliniuose vadovėliuose teikiami atvejai, kurių vertinimas neprieštarauja „Kalbos patarimų“ <...> vertinimui“. Į aprašą nutarta neįtraukti nevienodai kalbininkų vertinamų dalykų. Taigi tie nevartotini kalbos reiškinių, kurie įvardijami kaip nenorminiai tik atskiruose šaltiniuose (pavyzdžiui, „Kalbos patarimuose“) ir yra neminimi Didžiųjų kalbos klaidų sąraše ar Švietimo ir mokslo ministerijos aprobuotuose mokykliniuose vadovėliuose, į aprašą nepateko¹⁷. Radę šiuos pažeidimus mokinių rašomuosiuose darbuose, vertintojai neretai yra linkę juos skirti stilistikai¹⁸.

Atsižvelgiant į galimą žymėjimą, galima išskirti tris stiliaus klaidų painiojimo su kalbos klaidomis atvejus (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. *Nemotyvuoto ar netikslaus stiliaus klaidų žymėjimo atvejų, kai stiliaus pažeidimai painiojami su kalbos klaidomis, analizė*

Pavyzdys	Komentaras	Vertin- tojai žymėjo	Turėtų būti žymima
1. Sakinyje turėtų būti žymima kalbos klaida PASTABA. Kaip jau minėta, nuo 2013 m. lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino darbuose kalbos klaidos žymimos remiantis Valstybinės lietuvių kalbos komisijos aptartu baigiamųjų darbų kalbos vertinimo aprašu. <u>Kalbos reiškiniai, pateikti šiame apraše, mokinių baigiamuosiuose darbuose žymimi kalbos (o ne stiliaus) klaidomis.</u>			
(1) <i>Vis populiariėja nauji iššaukiančių drabužių stiliai.</i>	Žr. Kalbos vertinimo aprašo priedą, žodžių reikšmės klaidas (semantizmus). Valstybinės lietuvių kalbos komisijos svetainėje (http://www.vlkk.lt/lit/1490) nurodoma: „Dalyviai iššaukiantis, -i, iššaukiamas, -a nevartotini reikšmėmis „įžūlus, -i, provokuojamas, -a“, pvz.: iššaukiantis (taisoma įžūlus, provokuojamas) <i>elgesys, žvilgsnis, tonas</i> ir pan. Žr. <u>Didžiųjų kalbos klaidų sąrašą</u> .“	st, st, st	ž
(2) <i>Meilė – tai jausmas, dėl kurio verta gyventi. Šią mintį neretai galime sutikti literatūroje.</i>	Žr. Kalbos vertinimo aprašą, žodyno klaidas (žodžių reikšmės klaidos (semantizmai)). Valstybinės lietuvių kalbos komisijos svetainėje (http://www.vlkk.lt/lit/98121) nurodoma: „Veiksmažodis sutikti nevartojamas reikšme „rasti, pastebėti, aptikti“, tai iš rusų kalbos veiksmažodžio <i>vstrečat'sa</i> nusižiūrėta reikšmė, visai nebūdinga mūsų tarmėms. Taigi sakytina <i>kūrinyje yra veikėjų; matome, randame</i> tokius	st, st, st	ž

¹⁷ Į aprašą neįtraukti (klaidomis nelaikytini) ir tie kalbos dalykai, kurie „Kalbos patarimuose“ vertinami kaip bendrinės kalbos normos (šalutiniai normos variantai, žymimi dviem brūkšniais), pvz.: sangražinės formos (*nusirašiau sau tvarkaraštį; pasiėmiau su savimi kuprinę*), vyr. g. dalyviai su mot. g. daiktavardžiais (*merginos susižavėję vartė naujausią madų žurnalą*). Šių dalykų mokiniai turi būti mokomi, bet kaip jų mokoma, kaip jie aiškinami ir vertinami mokymo procese – tai metodikos dalykas, baigiamuosiuose darbuose jie nevertintini kaip klaidos (<http://vlkk.lt/lit/103590>).

¹⁸ Autorės nuomone, taip elgtis neetiška. Antraip stilistikos apibrėžtis ir jos samprata būtų iš esmės sugriauta.

	veikėjus (jei visus), tokių veikėjų (jei dalį). Suvokiame, jaučiame (ne sutinkame) autoriaus požiūrį, idėjas. Ši augalą dažnai aptinkame, randame, pastebime, matome (ne sutinkame) pelkėse. Tai retai pasitaikanti, reta (ne retai sutinkama) liga. Ten pasitaiko, gyvena (ne sutinkama) ir vilkų (žr. J. Šukys. Ar gerai: kūrinyje sutinkame veikėjus; sutinkame autoriaus požiūrį, idėjas?// Gimtoji kalba, 1995, Nr.7, p. 10–11).“		
(3) Viso to pasėkoje žmogus gali įgyvendinti savo svajones, užsibrėžtus tikslus.	Žr. Kalbos vertinimo aprašą, žodyno (vertinių) klaidas. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos svetainėje (http://www.vlkk.lt/lit/2363) nurodoma, kad žodis <i>pasėka</i> yra neteiktinas vertinys (žr. <i>Didžiųjų kalbos klaidų sąrašą</i>). Kaip neteiktinas kalbos reiškinys vertinamas ir verstinis sustabarėjęs vietininkas <i>pasėkoje</i> (KP2(1), 2009, 114).	st, st, gr	ž
(4) V. Krėvės „Skirgailos“ gerietis Keleris <i>ikūnija stiprybę, teikia vilties ir moko šiandieninius žmones atlaidumo.</i>	Žr. Kalbos vertinimo aprašą, morfologijos (priesagų) klaidas. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos svetainėje (http://www.vlkk.lt/lit/100854) nurodoma: „Blogietis, gerietis – bendrinei kalbai neteiktini (žargoniniai) žodžiai. Iš būdvardžių priesagos -ietis daiktavardžiai nedaromi. Galėtų būti blogiukas, blogutis, geruolis, gerutis ir pan.“	–, gr, st	gr
(5) Kai kada žmogus yra pasiryžęs paminti savo idealus vardan šlovės, pripažinimo ir pinigų, tad į žmogiškąsias vertybes žiūrima kaip į silpnybes.	Žr. Kalbos vertinimo aprašą, vietininko vartoseną. Forma <i>vardan</i> yra neteiktina. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos svetainėje (http://www.vlkk.lt/lit/6626) nurodoma: „Vartotini pasakymai dėl ko; kieno vardu ir pan., tikslui, priežasčiai ar veiksmo pagrindui reikšti, pvz.: <i>Jis taip padarė vardan šeimos išsaugojimo</i> (taisoma dėl šeimos išsaugojimo; norėdamas išsaugoti šeimą; kad išsaugotų šeimą). <i>Vardan demokratijos</i> (taisoma Dėl demokratijos; Demokratijos labui; Jei norime demokratijos,) <i>turime susitarti. Vardan ko</i> (taisoma Dėl ko; Kodėl; Kam) <i>tu gyveni? Karaliaus vardan</i> (taisoma Karaliaus vardu) <i>įsakau atidaryti</i>. Vietininko forma vardan netaisoma tik specialiuose, tradiciškai vartojamuose posakiuose, pvz.: Vardan Dievo Tėvo... (žegnonės žodžiai). Vardan tos Lietuvos vienybė težydi (himno žodžiai) (žr. Kalbos patarimai. Kn. 2: <i>Sintaksė: 1. Linksnų vartojimas</i>. Vilnius, 2003, 124).“	st, gr, ž	gr
(6) Ne visada tikslas siekiamas vardan artimo žmogaus.	Žr. Kalbos vertinimo aprašą, prielinksnių ir polinksnių vartojimo klaidas, polinksnio <i>dėka</i> vartoseną. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos svetainėje (http://www.vlkk.lt/lit/6626) nurodoma, kad <i>dėka</i> „nevertotinas veiksmo priežasčiai ir būdai nusakyti: <i>Pasiūlymo įgyvendinimo dėka</i>“	st, st	gr
(7) Poemos žmogus gamtos vaizdais bando sugrąžinti šviesią praeitį, išstumti niūrią ir tamsią dabartį. Jis tai gali padaryti tik atsiminimų apie šilę dėka.	Žr. Kalbos vertinimo aprašą, prielinksnių ir polinksnių vartojimo klaidas, polinksnio <i>dėka</i> vartoseną. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos svetainėje (http://www.vlkk.lt/lit/6626) nurodoma, kad <i>dėka</i> „nevertotinas veiksmo priežasčiai ir būdai nusakyti: <i>Pasiūlymo įgyvendinimo dėka</i>“	st, gr	gr

	(taisoma Įgyvendinus pasiūlymą) darbas palengvėjo. <i>Didelių pastangų dėka</i> (taisoma Didelėmis pastangomis; Labai stengdamiesi) darbą baigėme laiku (Kanceliarinės kalbos patarimai, Vilnius, 2002, p. 75; Kalbos patarimai. Kn. 2: Sintaksė: 2. Prielinksnių ir polinksnių vartojimas, Vilnius, 2003, p. 34).“		
(8) <i>Taip jau nutinka, kad Petras užsuka į novelės pasakotojo sodybą, kuri jis pažinojo dar tada, kai buvo vaikas.</i>	Žr. Kalbos vertinimo aprašą, sakinio dalių ir sakinių jungimo klaidas. Pažyminio šalutinis sakiny, vartojamas ne prie pažymimojo žodžio, vertinamas kaip neteiktinas kalbos reiškiny (žr. KP2(3), 2009, 43).	<i>gr, st</i>	gr
(9) <i>Tai nėra įprastas kūrinys apie šeimos gyvenimą, tai neeilinė istoriją apie paprasto vaikino gyvenimą, kuris virsta vabalu.</i>		<i>st, st</i>	gr
2. Laikantis vertinimo instrukcijų, sakinyje klaida neturėtų būti žymima PASTABA. Kaip jau minėta, rengiant kalbos vertinimo aprašą, laikytasi principo vertinimą (svarstymą, ką laikyti klaida, ko ne) sieti su mokymo procesu (su tuo, ko mokoma mokykloje). Taigi tie nevartotini kalbos reiškiniai, kurie įvardijami kaip nenorminiai tik atskiruose šaltiniuose (pavyzdžiui, „Kalbos patarimuose“) ir mokymo procesui yra neaktualūs, į aprašą nepateko. Į aprašą nutarta neįtraukti ir nevienodai kalbininkų vertinamų dalykų. <u>Į kalbos vertinimo aprašą neįtraukti minėti kalbos reiškiniai mokinių baigiamuosiuose darbuose klaida nežymimi.</u> Atskirai minėtinas ir kalbos reiškinių, turinčių žymę <i>vngt.</i> , vertinimas. Kalbos reiškiniai, pažymėti <i>vngt.</i> , „Kalbos patarimuose“ vertinami kaip nenorminiai. Vieni tų atvejų yra gana aiškos klaidos, neturinčios perspektyvos (šie atvejai įtraukti į kalbos vertinimo aprašą – jie aiškinami vadovėliuose, todėl galimi laikyti klaidomis mokinių rašomuosiuose darbuose, pvz., <i>nervuotis</i>), kiti – dar nepakankamai ištirti. Pastarieji, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos teigimu, <u>netinka nei mokyti, nei mokiniams klaidomis laikyti.</u> Atkreiptinas dėmesys, kad <u>visiškai nepagrįsta įvairių lygmenų (morfologijos, sintaksės) dalykus, nesvarbu, kaip vertinamus, laikyti stiliaus klaida.</u>			
(1) <i>Žmogus, kuris sugeba atleisti, o gal net visai šaltai reaguoti į kitų apkalbas, smerkimus, nėra silpnas.</i>	Stilistikai nerūpi. Abstraktų daugiskaitos (ne)vartojimas sietinas su morfologija (gramatika).	<i>gr, st</i>	–
(2) <i>Mažvydas žmonėms bandė įrodyti, kad krikščionių kunigai nori tik naudos sau, kad be pinigų pas ju net neverta eiti.</i>	Stilistikai nerūpi. Linksno pažeidimas yra sintaksės klaida (gramatika).	<i>st, gr</i>	–
(3) <i>Vieną rytą Gregoras atsikėlęs suprato, kad kažkas jam ne taip. Vėliau jis</i>	Stilistikai nerūpi. Tai vengtinas gramatinis žodžių įforminimas, sietinas su tarmine vartosena (žr. Kalbos patarimai. Kn. 1:	–, <i>st</i>	–

suprato, kad pavirto į vabalą. Jis stengėsi toks nepasirodyti savo <u>tėvam</u> , bet tėvai vis tiek jį pamatė.	Gramatinės formos ir jų vartojimas. Vilnius, 2009).		
(4) Atleidęs Sabaliūnas parodė, kad jis yra stiprus žmogus, nes jis susitaikė su <u>tuom</u> , kad jį išvarė iš namų jo paties sūnus.		st, –	–
(5) Šis epizodas rodo, kad to meto žmogus neturi moralinių vertybių. Ir toks senio elgesys <u>kaži</u> ar pakeitė jo gyvenimą.		st, –	–
(6) Atlaidumas gali būti <u>kaip silpno, taip ir stipraus</u> žmogaus bruožas, priklausan- tis nuo žmogaus charakterio ir požiūrio į aplinką, o kartais – nuo tam tikros situacijos.	Sakinio dalių jungimas stilistikai nerūpi. „Kalbos patarimuose“ (žr. <i>Kalbos patarimai</i> . Kn. 2: <i>Sintaksė: 3. Įvairūs dalykai</i> . Vilnius, 2009, 31) nurodoma, kad gretinimui, neturinčiam lyginimo atspalvio, reikšti kaip..., taip vartojamas kaip šalutinis (dalinis) normos variantas.	st, –	–
(7) Šie kūrėjai, negailėdami savęs, <u>per savo kūrinius</u> skleidė tautinio atgimimo, nepriklausomybės idėjas.	Klaidos nėra. Prielinksnis <i>per</i> vartojamas turima reikšme. El. „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (2006) nurodoma, kad <i>per</i> vartojamas žymint: „13. tarpininką, pvz.: <i>Atsiuntė žinią per žmones. Pranešė per radiją. Per vertėją susikalba.</i> “	st, –	–
3. Sakinyje turėtų būti žymima stiliaus klaida PASTABA. Kalbos kultūra kalbos raiškos priemonės vertina normos (taisyklingumo) požiūriu, stilistika nagrinėja kalbos priemonių vartojimo tikslingumą.			
(1) Jokūbas tvoja vagiui per galvą ir nužudo. Norėdamas išvengti kalėjimo, jis paslepia lavoną. Niekas iš kaimo <u>nepasiilgsta</u> vagies.	Žodžio <i>pasiilgti</i> vartojimą vietoj <i>pasigesti</i> (?) laikyti žodyno klaida netikslu. <i>Pasiilgti</i> yra norminis, vartotinas žodis, jis pateikiamas ir el. „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (2006). Pateiktame pavyzdyje šis žodis pavartotas netikslingai (neatitinka kalbamosios situacijos), taigi tai stiliaus trūkumas – individuali, epizodinė vartosena (netikslingai pavartotas žodis).	ž, st	st
(2) Taigi kodėl pasauliui yra reikalingi žmonės, kurie maištauja dėl <u>šalies, pasaulio ar tiesos atskleidimo</u> ?	Sakinio gramatinė raiška yra taisyklinga ir galima. Dviprasmybė kyla dėl netikslios žodžių tvarkos (trūkstamo žodžio?). Tai stiliaus trūkumas.	gr, st	st

4.2. KITI NEMOTYVUOTO AR NETIKSLAUS STILIAUS KLAIDŲ ŽYMĖJIMO ATVEJAI

Atsižvelgiant į 2013–2014 m. lietuvių kalbos ir literatūros valstybinių brandos egzaminų darbus, galima skirti keturis tipiškesnius stiliaus klaidų žymėjimo atvejus, kai stiliaus klaidos skiriamos nepagrįstai (arba visai neskiriamos) (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. Kitų nemotyvuoto ar netikslaus stiliaus klaidų žymėjimo atvejų analizė

Pavyzdys	Komentaras	Vertin- tojai žymėjo	Turėtų būti žymima
1. Neatsižvelgiama į kalbos išraiškos priemonės semantiką			
(1) <i>Atlaidumas – žmogaus charakterio savybė, kurią tikrai turi ne kiekvienas. Daugelis atlaidumą vertina kaip silpnumo arba stiprybės išraišką. Atleisti ar ne? Klausimas, kurio atsakymą gali lemti tik žmogaus <u>vidus</u> ir nuostatos.</i>	Neatsižvelgta į tai, kad sakinyje žodis <i>vidus</i> vartojamas turima reikšme. El. „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (2011) nurodoma, kad <i>vidus</i> yra: „3. dvasia, psichika, pvz.: <i>Vidaus pasaulis. Vidaus balsas.</i> “	<i>st</i> , –	–
(2) <i>Šiuolaikiniame pasaulyje kylantys streikai dėl viršvalandžių, per mažų atlyginimų, netolerancijos kitokiems verčia valdžią labiau stengtis padėti visuomenei išspręsti šias problemas. Šiuo metu Lietuvoje aktualus <u>klausimas</u> yra dėl homoseksualų santuokų įteisavimo.</i>	Neatsižvelgta į tai, kad sakinyje žodis <i>klausimas</i> vartojamas turima reikšme. El. „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (2011) nurodoma, kad <i>klausimas</i> yra: „2. knyg. uždavinys, problema, pvz.: <i>Kyla klausimas. Iškelti klausimų. Sunkus klausimas. Šie klausimai dar svarstomi.</i> “	–, <i>st</i>	–
(3) <i>Dėl šios priežasties herojus pasiryžta nenusileisti klastingam valdovui – pagrindinis veikėjas nutaria atkeršyti už savo tėvą ir neleisti <u>įsiviešpatauti</u> Klaudijui.</i>	Neatsižvelgta į tai, kad sakinyje žodis (<i>įsi</i>) <i>viešpatauti</i> vartojamas turima reikšme. El. „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (2011) nurodoma, kad <i>viešpatauti</i> yra: „1. turėti visą valdžią, pvz.: <i>sako, ten biurokratai viešpataują</i> ; 2. būti viešpačiu, karaliauti, pvz.: <i>Vytautui viešpataujant, Lietuva buvo galinga.</i> “	<i>st</i> , –	–
(4) <i>Kerštingumas itin aktuali tema <u>sumaterialėjusioje</u> mūsų dienų <u>civilizacijoje</u> – žmonės vis žiauresni ir negarbingi.</i>	Žodžių junginiai pateiktuose pavyzdžiuose semantiškai yra galimi.	<i>st</i> , –	–

(5) <i>Trys garsūs XX a. pirmosios pusės – XX a. vidurio rašytojai – Jurgis Savickis, Marius Katiliškis ir Antanas Škėma – kūriniuose vaizduoja <u>žmogu veikiančią aplinką</u>.</i>		st, –	–
(6) <i>Savoka „maištas“ apibūdina taisyklių nesilaikymą, ėjimą prieš sistemą ir stereotipų laužymą. Iš šio apibūdinimo galima teigti, kad maištauti nėra teisinga. Tačiau ar visada <u>standartu laužymo padariniai</u> blogi?</i>		st, –	–
(7) <i>Mūsų pasaulis, kad ir koks gražus jis bebūtų, nėra tobulas. Jame kiekvienas suras galybę <u>minusų bei trūkumų</u>.</i>	Pirmasis vertintojas neatsižvelgė į sakinyje pavartoto žodžio <i>minusas</i> reikšmę ir nepažymėjo stiliaus trūkumo – pleonazmo. El. „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (2011) nurodoma, kad <i>minusas</i> yra: „2. prk. neigiama ypatybė, trūkumas, spraga, pvz.: <i>Jo rašinys turi daug minusų</i> .“	–, st, st	st
(8) <i>Mažvydas paliko savo namus, šeimą ir išvyko į Karaliaučiu, kad galėtų <u>išleisti ir išspausdinti</u> pirmąją lietuvišką knygą bei puoselėdamas lietuvišką žodį apsaugotų lietuvius nuo nutautėjimo.</i>	Antrasis vertintojas neatsižvelgė į sakinyje pavartoto žodžio <i>išleisti</i> reikšmę ir nepažymėjo stiliaus trūkumo – pleonazmo. El. „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (2011) nurodoma, kad <i>išleisti</i> yra: „4. išspausdinti, pvz.: <i>Knygą, laikraštį išspausdinti</i> .“	st, –	st
2. Neatsižvelgiama į kalbos išraiškos priemonės ekspresyvumą, į vartojimo sferos stilistinį registrą ir pan. PASTABA. Stiliaus trūkumą neretai skubama žymėti išvelgus tam tikrą pavartoto kalbos reiškimo emocinį atspalvį. Vis dėlto norėtusi akcentuoti, kad mokiniai, kaip ir visi kūrėjai, gali rinktis vartoti netradicines, vaizdingas išraiškos priemones. Be abejonės, būtina atsižvelgti į stilistinio registro dermę.			
(1) <i>Likusi be šeimos, namų, ji viena <u>neša nepakeliamą kančią</u> ir toliau, nesuvokdama savo vyro mirties, ieško jo.</i>	Vartoseną motyvuota, galima. Tai metonimija, neretai vartojama religinės tematikos tekstuose.	st, –	–
(2) <i>Vis dažniau tenka sutikti žmones, kurie yra <u>pasiklydę</u> savo jausmuose, noruose, nežino gyvenimo siekių.</i>	Vartoseną motyvuota, galima. Tai metafora, kai remiantis dalykų panašumu, vieno dalyko ypatybės perkeliama kitam.	st, –	–

(3) Iš pirmo žvilgsnio teisingas, kitos išeities nepaliekantis veiksmas <u>lyg tikrinti bomba</u> pradėjo naikinti jį iš vidaus.	Vartosena motyvuota, galima.	st, –	–
KOMENTARAS. Tropai (ar kitos meninės raiškos priemonės) laikytini stiliaus pažeidimais tik tada, kai jų vartojimas nemotyvuotas, kai jais įmantraujama ir pan., pvz.: <i>Taip atsitinka, jog kartais žmogus, tauta, šalis tampa <u>gėrio kruopa blogio statinėje</u> ir norint išsivaduoti tenka maištauti.</i>			
3. Neatsižvelgiama į kalbos išraiškos priemonės vartojimo situaciją (pvz., pernelyg laikomasi stilistikos leidiniuose pateikiamų rekomendacijų) PASTABA. Stiliaus klaidos neatsiejamos nuo konteksto. Ta pati kalbos priemonė viename kontekste gali būti traktuojama kaip kalbos negerovė, kitame – kaip puiki, paveiki, stilinga raiška. Atkreiptinas dėmesys, kad bet kuris metodinėje medžiagoje aptartas kalbos vartojimo atvejis turėtų būti vertinamas atsižvelgiant į jo vartojimo situaciją.			
(1) Turiu vieną pažįstamą, kuri visada randa išeitį iš padėties. <u>Ji</u> visada padeda, paguodžia, duoda naudingų patarimų. <u>Ji</u> yra šalia, kai man yra liūdna.	Vartosena motyvuota, galima. Tai tikslinimas, akcentavimas.	–, st	–
KOMENTARAS. Stiliaus pažeidimu laikytinas nemotyvuotas, įkyrus tų pačių ar bendrašaknių žodžių, frazių, sintaksinių konstrukcijų kartojimas tame pačiame arba gretimuose sakiniuose, pvz.: Ne vien M. Katiliškio kūryboje <u>galime atrasti atlaidumo</u> . A. Škėmos kūryboje taip pat yra <u>atlaidumo</u> . Jo kūrinys „Balta drobulė“ <u>galima atrasti atlaidumo</u> .			
(2) <...> Vinco Mykoliaičio-Putino kūrinys „Altorių šešėly“ galime išvelgti atlaidumo, kaip žmogaus stiprybės, ir neatlaidumo, kaip silpnybės, priešpriešą. Pagrindinis veikėjas Liudas Vasaris ilgus metus praleidžia kunigų seminarijoje, į kurią jį siuntė tėvai <...>. <u>Liudas</u> toliau gyvena taip, kaip troško: keliauja, mokosi ir kuria.	Vertintojas mano esant aiškumo trūkumą (vartojama <i>Liudas</i> , o ne <i>Liudas Vasaris</i>). Vis tik būtina atsižvelgti į tai, kad tekste <i>Liudas Vasaris</i> jau buvo paminėtas, taigi jokio stiliaus pažeidimo (vartoti tik veikėjo vardą) nėra.	–, st	–
KOMENTARAS. Stiliaus pažeidimais laikomi nemotyvuoti, nežinomi sutrumpinimai; žodžio ar frazės stygius (kai nepasakytas būtinas žodis, frazė), pvz.: <i>Lietuviams gerai žinomas poetas <u>Adomas (?)</u> yra tikras fenomenas, rašęs apie Lietuvą ir jos grožį lenkiškai.</i>			
(3) <u>Atlaidumas</u> yra viena iš <u>didžiausių</u> žmogaus vertybių.	Neatsižvelgiama į sakinyje pavartoto žodžio <i>didžiausias (didelis)</i> galimas reikšmes. El. „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (2006)	st, st	–

(4) Antrojo Pasaulinio karo katastrofa paliko milžinišką skausmo ir kančios įspaudą kiekvienos tautos istorijoje. Viena <u>didžiausiu</u> tragedijų buvo holokaustas.	nurodoma, kad <i>didelis</i> yra: „5. svarbus, reikšmingas, pvz.: <i>Didelis</i> darbas. <i>Dideli</i> laimėjimai. <i>Didelė</i> šventė.“	st, –	–
KOMENTARAS. Stiliaus pažeidimu laikomas daugiareikšmio žodžio vartojimas neapdairiai (dviprasmiškai), plg.: <i>Judita Vaičiūnaitė</i> – viena <u>didžiausiu</u> XX a. antrosios pusės poezijos kūrėjų.			
(5) Mus <u>supanti aplinka</u> tampa vis kupinesnė pykčio, pavydo, kančios scenų.	Vartosena motyvuota, galima. Tai tikslinimas, akcentavimas.	st, st, st	–
KOMENTARAS. Stiliaus pažeidimais (kalbos glaustumo trūkumais) laikomos nemotyvuotos tautologijos, pleonazmai, plg. <i>Šiandien vis svarbesnė tampa <u>supanti aplinka</u>, kurioje žmogus gimsta, auga, gyvena ir kartu ją keičia.</i> Plg. dar: (1) <i>Šioje šalyje badauja per 35 tūkstančius žmonių, tačiau ne visi <u>siunčiami siuntiniai</u> pasiekia vargstančius.</i> (2) <i>Pašto siuntų adresavimas yra vienas svarbiausių dalykų <u>siunčiant siuntinius</u>.</i> 1 – nemotyvuota vartosena, 2 – motyvuota vartosena.			

Kaip matyti iš empirinės medžiagos, esama iki šiol neišspręstų tiek kalbos kultūros, tiek stilistikos klausimų, justi atotrūkis tarp mokymo proceso ir vertinimo. Įvairiapusė stiliaus pažeidimų klasifikacija vis dar laukia nuodugnesnio tyrimo.

LITERATŪRA

- Čepaitienė G., Župerka K., 2005, *Lietuvių kalba. Vadovėlis XI–XII klasei*. Kaunas: Šviesa.
- DLKŽ, 2011 – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas: šeštas (trečias elektroninis) leidimas*. Kompaktinė plokštelė / Redaktorių kolegija: St. Keinys (vyr. redaktorius), L. Bilkis, J. Paulauskas, Vyt. Vitkauskas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006; internetinė versija – 2011. – <http://dz.lki.lt>
- KP2(1), 2009 – *Kalbos patarimai. Kn. 2: Sintaksė: 1. Linksnų vartojimas (S 1)* / Sud. R. Miliūnaitė. Vyr. red. A. Pupkis. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- KP2(3), 2009 – *Kalbos patarimai. Kn. 2: Sintaksė: 3. Įvairūs dalykai (S 3)* / Sud. R. Miliūnaitė. Vyr. red. A. Pupkis. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- KTŽŽ, 2003 – *Kompiuterinis tarptautinių žodžių žodynas „Interleksis“*. Kompaktinė plokštelė / Atsak. red. A. Kinderys. Vilnius: Alma litera.
- Linkevičienė N., 2013, *Redagavimo pradmenys*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Pikčilingis J., 1971, *Lietuvių kalbos stilistika*, t. 1. Vilnius: Mintis.
- Pikčilingis J., 1975, *Lietuvių kalbos stilistika*, t. 2. Vilnius: Mintis.
- Pikčilingis J., 1985, *Stiliaus klaidų analizė. – Rašinių klaidos ir jų taisymo praktika. Straipsnių rinkinys* / Sud. Z. Alaunienė, J. Pikčilingis. Kaunas: Šviesa, 27–47.
- Pikčilingis J., 2010, *Stilistikos darbų rinktinė* / Sud. R. Koženiauskienė, A. Pečeliūnaitė, M. Tverijonas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- Pupkis A., 2005, *Kalbos kultūros studijos*. Vilnius: Gimtasis žodis.
- Vladarskienė R., 2013, *Kūrybinių industrijų specialybės kalbos kultūra*. Vilnius: Technika.
- Župerka K., 1985, Mokinių stiliaus klaidos (sąvoka, klasifikacija). – *Rašinių klaidos ir jų taisymo praktika. Straipsnių rinkinys* / Sud. Z. Alaunienė, J. Pikčilingis. Kaunas: Šviesa, 17–26.
- Župerka K., 2002, Apie stiliaus normų savitumą. – *Bendrinės kalbos ribos. Teminis tezių rinkinys ir 10-osios Jono Jablonskio konferencijos pranešimų tezės* / Sud. A. Kupčinskaitė-Ryklienė, J. Vileikienė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 66–67.
- Župerka K., 2005, *Stilistikos pratybos*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Župerka K., 2012, *Stilistika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

2013–2014 m. lietuvių kalbos ir literatūros valstybinių brandos egzaminų darbų būdingi loginiai ir stiliaus trūkumai

Trūkumai		Pavyzdžiai
Loginiai kalbos trūkumai	1. Loginio skirstymo reikavimų nepaisymas (nesilaikoma vieno skirstymo pagrindo; painiojama visuma su dalimi, giminė su rūšimi)	(1) <i>Lietuvą užgrobęs carinei valdžiai, daug <u>jaunų žmonių, vyrų</u> traukėsi į miškus.</i> (2) <i>Kokią įtaką istorijos raidai turėjo <u>autoriai, rašytojai, poetai</u>?</i>
	2. Priskyrimas sąvokai neturimo požymio	(1) <i>Kristijono Donelaičio supratimu, žmogus iš prigimties jau yra pasmerktas vargui, o <u>visi ponai ir bajorai yra neteisingo gyvenimo būdas.</u></i> (2) <i>Maištininkai reikalingi tam, kad suteiktų vilties, <u>leistų žmogui pažvelgti į pasaulį naujomis spalvomis</u> ir, svarbiausia, neleistų rutinai užvaldyti pasaulio.</i> (3) <i><u>Atlaidumas</u> – tai minkšto charakterio <u>žmogus</u>, viską atleidžiantis, bijantis išsiskirti iš pilkos masės žmonių ir visada pasiruošęs padėti.</i>
	3. Minties nenuoseklumas sakinėje	(1) <i>Maironis aukština Lietuvos upes, miškus, laukus, <u>lietuvius.</u></i> (2) <i>Rašytojas ypač daug dėmesio skyrė žmogaus išgyvenimams, jausmų kovai, <u>baudžiavos laikotarpiui</u>, kuris stipriai riboja žmonių gyvenimo galimybes, norus, svajones.</i>
	4. Minčių prieštaravimas (išvada prieštarauja prielaidai, prieštaringos sąvokos ir kt.)	<i><u>Miestai nuo senų senovės literatūroje vaizduojami didingai, juos rašytojai bando</u> kuo labiau detalizuoti, išryškinti ir išskirti arba, atvirkščiai, <u>sumenkinti.</u></i>
	5. Tapatumo dėsnio pažeidimas	(1) <i>Muzikantas Žiogas gyvena mieste, jis labai inteligentiškas ir doras žmogus. Visą savo gyvenimą paskyręs muzikai. Jo gyvenimo ginklas – fleita, ji yra jo pragyvenimo šaltinis, paguoda ir gyvenimo prasmė. Sužinojęs, <u>jog muzikavimas kelia didelę grėsmę Žiogo sveikatai, jis nusivilia savimi</u>, neįsivaizduoja gyvenimo be fleitos ir jos dieviško skambesio, todėl nusprendžia paprašyti pagalbos ir aplankyti gimines Vikšvas.</i> (2) <i>Kadaise jis (Petras Sabaliūnas, ubagas – aut.) turėjęs namus bei šeimą, tačiau jam sulaukus garbaus amžiaus bei nesugebančiam savimi pasirūpinti, <u>ubaga iš jo paties namų išmetė sūnus.</u></i>
	6. Pakankamo pagrindo dėsnio	(1) <i>Pagrindinis kūrinio herojus Antanas Garšva –</i>

	pažeidimas (nepakankamas loginis pagrindas, nepamatuotos išvados)	nusivylęs gyvenimu, nelaimingas kūrėjas, emigrantas. Jis serga psichine liga, tačiau <u>nesiqydo, nes nėra laimingas</u>. (2) Poetas savo eilėraščiuose aprašo kiekvieną gamtos dalelę, <u>todėl dauguma jo eilėraščių dabar yra virte dainomis</u>. (3) Meilė tėvynei, tautai verčia žmones rūpintis savo šalimi ir jos ateitimi. Asmenys, mylintys savo gimtinę, rūpinasi jos išlaikymu, o <u>tai juos daro kilnius</u>.
Kalbos tikslumo trūkumai	1. Netinkami (supainioti, ne to stiliaus ir kt.) sinonimai, kiti netiksliai pavartoti (nepaisoma stilistinio registro ir kt.) žodžiai	(1) Antanas Garšva, pagrindinis kūrinio veikėjas, yra silpno <u>bruožo</u>. (2) Jokūbas tvoja vagiui per galvą ir nužudo. Norėdamas išvengti kalėjimo, jis paslepia lavoną. Niekas iš kaimo <u>nepasiūlsta</u> vagies. (3) Visais laikais miestas ir kaimas turėjo savų <u>privilegijų</u> ir trūkumų. (4) Įvairių epochų rašytojai skirtingai <u>reprezentuoja</u> Lietuvos praeitį. (5) Jau daugelį metų žmonės gyvena sėsliai. Kiekviena <u>persona</u> yra linkus prisitaikyti tam, kad išliktų.
	2. Netinkami tropai ar kitos meninės raiškos priemonės	(1) Marius Katiliškis romane „Miškais ateina ruduo“ pavaizdavo naivią merginą Agnę. Ji <u>iki gyvo kaklo</u> įsimylėjusi kaimo vaikį ir darbininką Tilių. (2) Taip atsitinka, jog kartais žmogus, tauta, šalis tampa <u>gėrio kruopa blogio statinėje</u> ir norint išsivaduoti tenka maištauti. (3) Dramos pabaigoje matomas progresas – žmonės choru mokosi skiemenuoti ir tai įrodo, kad Mažvydo darbas nenuėjo „<u>šuniui ant uodegos</u>“.
	3. Netiksli žodžių tvarka	(1) Bajorai nevartojo lietuvių kalbos, jos nepuoselėjo, o tik menkino. Todėl Daukša <u>parašė būtent lenkų kalba „Postilė“</u>.^(f¹⁹) (2) Jie atleidžia vieni kitiems, nes, kaip ir visi, tikriausiai pasiilgo vieni kitų ir nebegali <u>laikyti pykčio daugiau</u>.
	4. Netiksliai parinkta sakinio konstrukcija (nesinonimiška sakinio konstrukcija, ne tas sintaksinis sinonimas)	(1) Visais laikais, kai pasaulyje įsigali nauja tvarka ar atsibosta esama, atsiranda nepatenkintų. <u>Tai nutinka todėl, nes padėtis neatitinka žmonių lūkesčių</u>. (2) Jono Biliūno apysakoje „Liūdna pasaka“ miestas siejamas su reformomis. <u>Kaip buvo rašomi Petro žodžiai, Juozapotos vyro, kad jis buvo mieste ir sužinojo, jog jiems gali daugiau nebereikti eiti</u>

¹⁹ Pavyzdyje yra ir fakto klaida.

Kalbos aiškumo trūkumai		<u>pas poną dirbti.</u> (3) Manau, silpni žmonės yra tie, kurie nesugeba atleisti, jie tiesiog neturi tiek stiprybės, kad sugebėtų atleisti ir <u>save nuteikia tarsi žmonės, kurie atleidžia, yra silpnavaliai, jie nesupranta, kad atleidus tu darai gera kitiems ir pats jautiesi geriau nuo to.</u>
	5. Netiksliai nustatytos sakinio ribos (nesujungti į vieną sakinį artimai susiję dėmenys, į vieną sakinį sujungti nutolusias mintis reiškiantys sakiniai)	(1) Mituose aprašomi stulbinantys herojai. <u>Iš kurių galima paminėti antikinius personažus.</u> (2) Kiekvienas žmogus gyvenime padaro klaidų, tobulų žmonių nėra. Juk tik iš klaidų galima mokytis, <u>vieni klaidų padaro atsitiktinai, to nenorėdami, kiti specialiai siekdami naudos sau.</u> (3) Pirmiausia reiktų pradėti nuo savęs, <u>žmogus turi ir moka atleisti, nereikėtų gėdytis šio bruožo ar atleidus kam nors už padarytą klaidą jaustis silpnesniu už kitus, nebijokime parodyti, jog mes galime būti mandagesni, supratingesni.</u>
	1. Neapdairiai (dviprasmiškai) vartojama gramatinė forma ar sintaksinė konstrukcija:	
	a) įvardžio neaiškumas arba dviprasmybė	(1) Šiais laikais neretas žmogus, išgirdęs žodį „maištas“, pradeda galvoti apie neigiamus dalykus: maištą prieš valdžią, vaikų maištą prieš tėvus, mokytojus, <u>ju</u> nepaklusnumą. (2) Dažniausiai atlaidus žmogus supranta kitų problemas, nesistengia <u>ju</u> smerkti. (3) Novelės pasakotojas, išgirdęs Sabaliūno pasakojimą, labai sutrinka, jam pasidaro keista, kaip tokį gerą žmogų, kuris seniau visiems padėdavo, galėjo išvaryti iš namų <u>jo paties</u> sūnus.
	b) įvairių gramatinių formų ar sintaksinių konstrukcijų (veiksmazodinio daiktavardžio, dvi-veikslio veiksmazodžio, neveikiamosios rūšies dalyvio; beasmenės konstrukcijos) neaiškumas arba dviprasmybė	Supratęs, jog draugai jo nepalaikys, Hamletas apsimeta bepročiu ir siekia keršto už tėvo nužudymą. Pasakotojas atskleidžia, kad <u>princo siekis atkeršyti didesnis nei mylimosios Ofelijos troškimas.</u>
	c) netinkamos žodžių tvarkos dviprasmybė	(1) Taigi kodėl pasauliui yra reikalingi žmonės, kurie maištauja dėl <u>šalies, pasaulio ar tiesos atskleidimo?</u> (2) Kūrinyje aprašoma, kaip Mykolas <u>sutiko groti per Severiūtės vestuves su Rapolu.</u>
	2. Žodžio ar frazės stygius (nepasakytas būtinas žodis, frazė)	(1) Lietuviams gerai žinomas poetas <u>Adomas</u> (?) yra tikras fenomenas, rašęs apie Lietuvą ir jos grožį lenkiškai. (2) <u>Laikraščio „Varpas“</u> (?) bei „Tautiškos

Kalbos glaustumo, turtingumo trūkumai		giesmės“ <u>autorius</u> Vincas Kudirka ne tik žodžiais, bet ir darbais kvietė lietuvius pramerkti akis. (3) Mūsų jaunoji karta mažai ką supranta apie kančias, kurias teko išgyventi proseneliams, seneliams vokiečių okupacijos metu, Antrojo pasaulinio karo metais, <u>vien tik iš istorijos vadovėlių.</u>
	3. Įmantravimas (tropais, tarp-tautiniais ir kitais specialiais žodžiais; abstrakčiomis, kanceliariinėmis frazėmis)	(1) Tačiau nėra padėties be išeities, nes visad <u>reikia ieškoti geriausio sprendimo nei griebti patį pirmą šiaudą, po kurio gali būti skaudžių pasekmių.</u> (2) Mariaus Katiliškio kūrybai yra aktualus <u>kaimo vaizdavimas lietuvių visuomenės atmintimi.</u> (3) Garsus XX amžiaus rašytojas Jonas Biliūnas novelėje „Kliudžiau“ aprašė <u>netyčine katės nužudymo istoriją.</u>
	1. Nemotyvuotas, įkyrus tų pačių ar bendrašaknių žodžių, frazių, sintaksinių konstrukcijų kartojimas tame pačiame arba gretimuose sakiniuose	(1) Kiekvieną dieną čia <u>ateina</u> tikrai nemažai žmonių, kurie <u>ateina</u> išpirkti savo nuodėmių ir prašyti Kristaus atleidimo, taip norėdami jo malonės. (2) Ne vien M. Katiliškio kūryboje <u>galime atrasti atleidumo</u>. A. Škėmos kūryboje taip pat yra <u>atleidumo</u>. Jo kūrinys „Balta drobulė“ <u>galima atrasti atleidumo</u>. (3) Nedidelis berniukas, <u>kuris</u> gyveno šeimoje, <u>kurią</u> norėjo apvogti, vis stebėdavo vagį, ką jis daro, kaip jaučiasi.
	2. Tautologijos ir pleonazmai (tapatumo dėsnio pažeidimas)	(1) Jau nuo <u>senovės antikos laikų</u> žmonės mokėsi bendravimo įgūdžių. (2) Lietuva turi daugybę įvairių rašytojų, kurie stengėsi perteikti mūsų tėvynės grožį, išaukštino ją ir ragino visus didžiulis mūsų tautos <u>didvyriais ir herojais</u>. (3) Liudas Vasaris – <u>jaunas jaunuolis</u>, kuris nėra apsisprendęs dėl savo religingumo bei ieško jo savyje.
	3. Analitinės konstrukcijos, arba „sintaksinės perifrazės“ (veiksmažodinių ir būdvardinių daiktavardžių „polinksnių“ konstrukcijos, „prielipai“ ir kt.)	(1) Šiuolaikinėje visuomenėje mes vieni kitus gerbiame, nes <u>pasižymime žmogiškumu</u>. (2) Todėl kunigaikštis, palaužtas valstybės problemų ir Onos Duonutės įžaidimo <u>jo asmens atžvilgiu</u>, nebejaucia pagarbos Keleriui, o ima jo nekęsti. (3) Visa tai rodo, kad ko žmogus išmoksta savo <u>vaikystės amžiuje</u>, to vėliau moko jau ir savo vaikus ir naudoja gyvenime.
	4. Pertekliniai (parazitiniai) įvardžiai, kiti nereikalingi žodžiai	(1) <u>Savo</u> gyvenime Maironis buvo labai entuziastingas, mokė vaikus lietuvių kalbos, eilėraščiais žadino tautą ir stengėsi dėl savo šalies

		ateities. (2) XX–XXI a. rašytojas, parašęs ne vieną novelę <u>žmogus</u> – Juozas Aputis. (3) Žmonijai teko išgyventi du pasaulinius karus, marą, badą ir <u>šiaip</u> įvairiausių mūšius.
--	--	---